

Buidelmees op zijn retour

Wat is er toch aan de hand met verschillende 'kolonisten'? Kramsvogel, Buidelmees en Roodmus, die in de jaren zeventig en tachtig ons lang begonnen te bezetten, zijn nu hard op weg weer te verdwijnen.

Evaluatie opvangbeleid ganzen en smienten

Gedurende drie winters werden de aantallen ganzen en Smienten binnen en buiten de opvanggebieden zeer exact door de ganzen-tellers in kaart gebracht. In hoeverre hebben de vogels de opvanggebieden weten te vinden?

Monitoring Steenuilen een succes

Steenuilen zijn, als alle uilen, lastig te tellen. Goede telgegevens zijn echter dringend nodig, gezien de vele signalen dat deze soort in de verdrukking zit. SOVON en STONE sloegen de handen ineen.

Grote Stern en Dwergstern beleven weer een hoogtepunt in 2008!

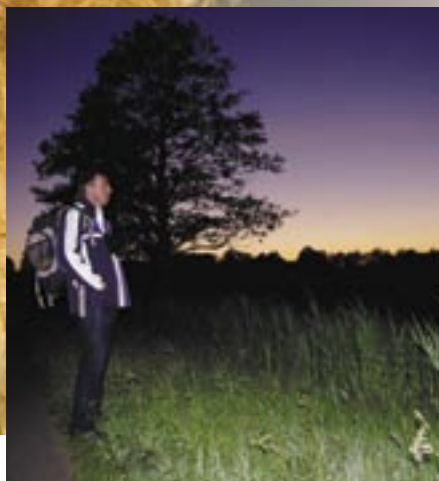
Sinds een aantal jaren gaat het zowel de Grote Stern en de Dwergstern voor de wind. Dat is in het verleden zeker anders geweest.

Slaapplaatstellingen Grote Zilverreigers

De toename van overwinterende Grote Zilverreigers in Nederland zal weinigen ontgaan zijn. Maar hebben we een goed beeld van het aantal overwinteraars? Je zou denken van wel, bij een soort die moeilijk over het hoofd te zien is. Toch niet, is de ervaring na een aantal slaapplaatstellingen.

En verder in dit nummer:

- Waar roepen **Kwartelkoningen** in het rivierengebied?
- **Scholeksters** tellen
- **Blauwe Kiekendieven** opnieuw schaarser
- Monitoring broedsucces in **TMAP**
- Alle hulp welkom voor **zoogdieratlas**

SOVON-Nieuws

Nieuwsbrief van SOVON Vogelonderzoek Nederland.

SOVON-Nieuws publiceert over SOVON-vogeltellingen, over de vereniging, en over andere zaken betreffende vogels in Nederland.

Redactie

John van Betteray, Fred Hustings
Kees Koffijberg, Chris van Turnhout &
Peter Eekelder (illustraties).

Overname van artikelen of illustraties
alleen in overleg.

SOVON-Nieuws wordt gedrukt op
chloorvrij papier. ISSN 1383-0635.

Lidmaatschap

Contributie: minimaal € 12,-.

SOVON-leden ontvangen vier maal
per jaar SOVON-Nieuws en korting
op SOVON-uitgaven en het abonnement
op Limosa.

Ledenadministratie Jeroen van Zuylen,
zie bureau-adres SOVON.

Bestuur

Voorzitter: Hans van Dord
Secretaris: Guus Durville, per adres SOVON.

Penningmeester: Louis Dolmans

Overige bestuursleden:

Frank Berendse, Adrie Hottinga.

E-mail: bestuur@sovon.nl

Bureau

Adres SOVON, Rijksstraatweg 178,
6573 DG Beek-Ubbergen.

Tel: 024-6848111, Fax: 024-6848122,

E-mail: info@sovon.nl

Homepage: www.sovon.nl

Giro: 2905988, Rabo: 10.51.17.056.

Ledenraad

Zie www.sovon.nl/vereniging voor uw
ledenraadsleden

E-mail: ledenraad@sovon.nl

Directeur Frank Saris

Communicatie Carolyn Vermanen

Monitoring en Inventarisaties Rob Vogel

Onderzoek en Advies Ruud Foppen

Doelstelling

SOVON Vogelonderzoek Nederland stelt
zich ten doel het coördineren, stimuleren
en publiceren van ornithologisch veld-
onderzoek ten behoeve van natuur-
bescherming, beleid en wetenschap.
De vereniging tracht dit doel te bereiken
door het organiseren van grootschalige
projecten waarin wordt samengewerkt
tussen vrijwilligers, stafmedewerkers en
andere instellingen.

Lay-out: van Groot tot Klein

Druk: van Mameren Repro b.v.

Foto's omslag:

Buidelmees, Lauwersmeer 16 mei 2009
(Patrick Palmen)

Kwartelkoningin tellen (Rob Buiter)

Natuurinflatie

In een recent Volkskrant-artikel in mei komt een drietal Leidse biologen prominent aan het woord. Blijkbaar was het tijd om de boel weer eens op te schudden. En dan wordt er enige onzin naar buiten gebracht, over de hoofden heen van nietsvermoedende collega's.

Dit keer was SOVON blijkbaar de gebeten hond: 'Uit de jaarlijkse gegevens van SOVON over de vogelstand blijkt dat er meer soorten broedvogels in aantal zijn toegenomen dan afgenomen. Maar dan gaan ze bij SOVON epibrenen, zoals Simon Carmiggelt dat noemde, en vervolgens brengen ze naar buiten dat het slechter gaat', aldus de Leidenaren. Zijn we echt van die zure piskijkers?

Later in hetzelfde verhaal blijkt dat we als natuurbeschermers en -onderzoekers af moeten van de voortdurende 'jobstijdingen', de 'negatieve boodschappen' van 'natuur- en milieubeschermers en ook beleidsambtenaren'. Jobstijdingen die het maatschappelijk draagvlak voor natuurbescherming 'ondergraven', vooral omdat ze niet vallen te rijmen met 'de vele successen' die aantoonbaar zijn geboekt. De heren ontmaskeren zichzelf: 'Het heeft weinig zin om te vergelijken met het jaar 1900. Je moet kijken naar de ontwikkeling van de laatste 25 jaar. Dan kom je tot heel andere conclusies,' zo lezen we in hetzelfde verhaal. Dus we stellen eenzijdig even een nieuwe norm en gaan dan andere organisaties verwijten dat ze hier nog geen rekening mee hebben gehouden. De keuze van de referentie 1980, in plaats van 1900, is ook nogal doorzichtig: heel veel groepen organismen, waaronder een groot deel van onze vogels, bereikten in de jaren zeventig en tachtig immers hun dieptepunt, in ieder geval de groepen die ook door onze Leidse vrienden worden genoemd. Dan is het nogal wies dat, met alle investeringen in natuurherstel, -ontwikkeling, Ecologische Hoofdstructuur enzovoort, deze groepen het beter doen ten opzichte van dat nieuwe ijkpunt. Maar het is wel een vorm van inflatie (als u benieuwd bent in de afloop van dit bijna jaarlijks terugkerende item, zie de kolommen van de krant en het internet).

Het is juist de niche en taak van SOVON om, los van de waan van de dag en de wisselende politieke 'actualiteit', vast te houden aan heldere referenties en zich niet in te laten met populistische borst-klopperij. Dat hebben we gelukkig ook helemaal niet nodig, de enige waar we ons aan moeten verantwoorden bent u!

Er is nu weer een moment aangebroken om ons met u te bezinnen op de toekomst: al sinds enige decennia werken we met Meerjarenvisies bij de planning van de belangrijkste werkzaamheden (zie voor de huidige visie onze website). In de Ledenraad in juni is een eerste opzet voor een nieuwe Meerjarenvisie besproken. We staan opnieuw voor grote onderzoeksuitdagingen. Hoe langer we tellen en monitoren, hoe indringender sommige vragen lijken te worden. Welke kunnen we zelf oplossen, welke met anderen en hoe? We nodigen u van harte uit hierin mee te denken! Echt iets om uw vertegenwoordiger in de Ledenraad met munitie te voeden. Niet via de krant, maar gewoon in een open discussie.

Frank Saris

Agenda

Juli

(18) watervogeltelling monitoringgebieden

Augustus

(15) watervogeltelling monitoringgebieden

September

(12) watervogeltelling monitoringgebieden, ganzen- & zwanentelling
(19) integrale telling Waddenzee

Oktober

(17) watervogeltelling monitoringgebieden, ganzen- & zwanentelling
(18) binnenlandse steltloperstelling

November

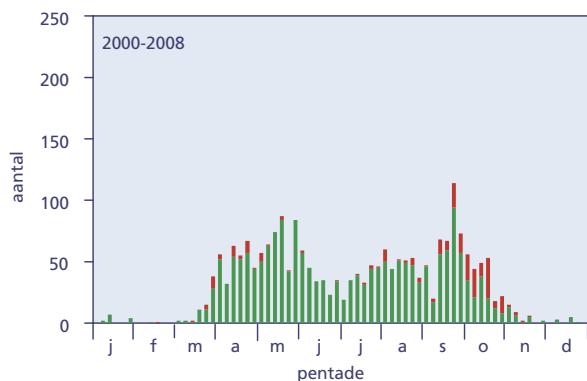
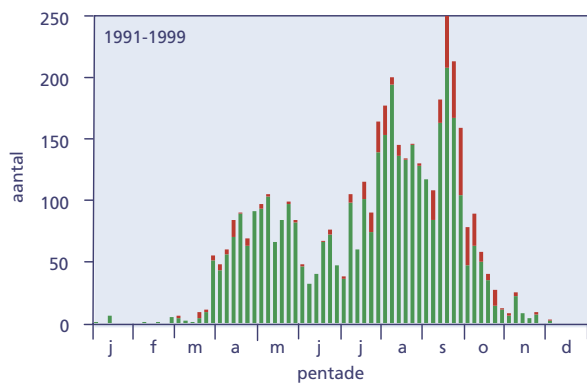
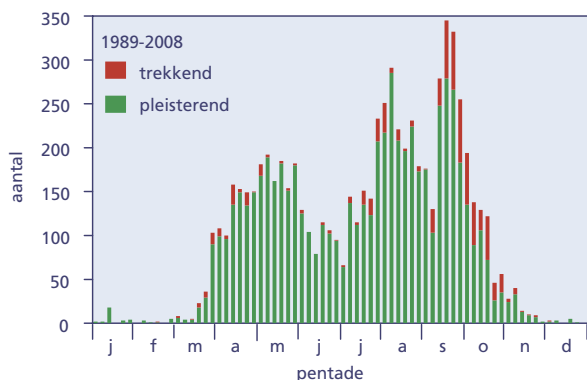
(14) watervogeltelling monitoringgebieden, ganzen- & zwanentelling
(15) binnenlandse steltloperstelling, (21) integrale telling Waddenzee
(28) Landelijke Dag

Buidelmees op zijn retour

Wat is er toch aan de hand met verschillende 'kolonisten'? Kramsvogel, Buidelmees en Roodmus, die in de jaren zeventig en tachtig ons lang begonnen te bezetten, zijn nu hard op weg weer te verdwijnen. Indertijd leek de opmars niet meer dan logisch, gezien de westwaartse expansie binnen Europa.

Waarom echter die recente afname? Hetzelfde geldt overigens ook voor enkele soorten die al wat langer in ons land broeden maar er momenteel hun beste tijd hebben gehad, zoals Europese Kanarie en Kleine Barmstijfs. Is de afname van de Buidelmees ook buiten het broedseizoen merkbaar? Dat moet blijken uit een overzicht, gebaseerd op 5500 records van het Bijzondere Soorten Project (BSP) van SOVON en van Waarneming.nl.

Figuur 1. Seizoenspatroon van Buidelmees in 1989-2008, en in de perioden 1991-99 en 2000-08 afzonderlijk (aantallen per pentade).

Complexe broedbiologie

Slechts negen gram weeg hij, maar dat weerhoudt de Buidelmees er niet van er een ongewoon en ingewikkeld broedsysteem op na te houden. Dat wordt nog steeds verder onttrafeld, niet in de laatste plaats door eendrachtige samenwerking tussen Hongaarse en Nederlandse onderzoekers. Nadat het mannetje een vrouwtje heeft weten te lokken naar een door hem gebouwd (maar nog niet voltooid) nest, en het tot eileg is gekomen, scheiden beide partners. De broedzorg voor het nest wordt op zich genomen door de man (uitsluitend tweede helft broedcyclus) dan wel de vrouw (beslissing per individu verschillend, maar wel consistent over jaren), terwijl soms wel 40% van de legfels (of jonge vogels) door beide ouders wordt verlaten. De vertrekkende ouder zoekt elders een nieuwe partner (vrouwen doen dat op grotere afstand dan mannen), waarna alles van voren af aan begint. Zowel man als vrouw kunnen 5-7 partners per seizoen hebben!

Broeden in Nederland: komen en gaan?

Vanaf de vestiging als jaarlijkse broedvogel in 1981, leek het de Buidelmees in ons land voor de wind te gaan. Eind jaren tachtig en begin jaren negentig vormden gouden tijden, met in sommige jaren 225-250 broedgevallen (1992). Een inzinking midden jaren negentig werd binnen enkele jaren ongedaan gemaakt, maar vanaf de eeuwwisseling is het structureel mis. De aantallen suiden omlaag en momenteel zullen er niet meer Buidelmezen in ons land broeden dan 20 jaar eerder (laatste schatting: 50-90 paren in 2007).

Voor zover de term 'bolwerk' nog van toepassing is, komen Noordwest-Overijssel, de noordelijke Randmeren en de Gelderse Poort (aansluitend op een verspreidingskern in het Duitse Rijnland) hiervoor momenteel nog het meest in aanmerking. De Gelderse Poort is sinds de prille vestiging van belang, de andere gebieden kwamen midden jaren negentig op. Elders vestigden zich soms tijdelijk tientallen Buidelmezen op geschikte plekken, zoals

rond Groningen-stad, in de Oude Venen Fr, de Oostvaardersplassen, rond Amsterdam en in het zuidelijk Maasdal. Op al deze plekken is de soort tegenwoordig (vrijwel) absent.

Ringresultaten

Vooral ringers in een moerassige omgeving kunnen af en toe verblijd worden met een Buidelmees in de netten. Het Zwarte Meer, waar Jan Nap en consorten al decennia lang systematisch vogels ringen, is zo'n locatie. In totaal werden er in 1983-2005 230 Buidelmezen gevangen, in per jaar sterk variabele aantallen (0-17). Het merendeel van de vangsten valt tussen half juli en half september. Op grond van eigen terugvangsten (of gebrek daaraan) zou het in juli-augustus vooral om lokale vogels gaan, in september en later om doortrekkers van elders. Er bestaat een levendige uitwisseling met buidelmeesgebieden elders in het land. Buitenlandse meldingen komen vooral uit de monding van de Gironde in Zuidwest-Frankrijk (17), een bekend overwinteringsgebied. De overige locaties liggen in Spanje (1) en Duitsland (2). Dit beeld komt aardig overeen met dat van andere ringplekken, zoals de Ooijse Graaf bij Nijmegen: 52 geringde vogels in 1996-2006, met buitenlandse meldingen in ZW-Frankrijk (2) en Spanje (2) (F. Majoor). Vogels geringd in Castricum kwamen terecht in Zweden (1), Duitsland (1) en Frankrijk (1).

Seizoenspatroon

Buidelmezen arriveren gewoonlijk niet voor eind maart in ons land (figuur 1). De aantallen bouwen de hele maand april op en zijn begin mei op een hoogtepunt. Daarna zakken ze in (deels verklaarbaar door stiller gedrag van broedvogels), om eind juli/begin augustus op te leven. Gelet op de bevindingen in het Zwarte Meer komt dit op conto van uitzwermende (jonge) vogels uit de eigen regionen. Dit moet dan ruim worden opgevat, want ook in Castricum, waar in de wijde omgeving geen Buidelmezen broeden, is er in juli een eerste vangstpiek.

Buidelmees, 3 april 2005. Foto: Patrick Palmén

Een nieuwe piek, vastgesteld op ringplekken maar ook bij losse waarnemingen, treedt op in september. Dan worden ook (en in tegenstelling tot het voorjaar) betrekkelijk regelmatig overtrekkende vogels gemeld. Trektelposten in een voor Buidelmezen landschappelijk aantrekkelijke omgeving hebben een streepje voor, maar het aflopende hoge piepje horen boven kurkdroge heide is evenzeer mogelijk. Bij deze tweede golf moeten ook buitenlandse vogels betrokken zijn. Deze zijn vermoedelijk afkomstig uit de noordwestrand van het Europese verspreidingsgebied (Duitsland, Denemarken, Zuid-Zweden), aangezien oostelijker populaties een zuidoostelijke trekweg hebben. In de wintermaanden is de Buidelmees met een lampje te zoeken in ons land. De weinige waarnemingen concentreren zich in Zuidwest-Nederland (vooral Saeftinghe).

Verandering in seizoenspatroon

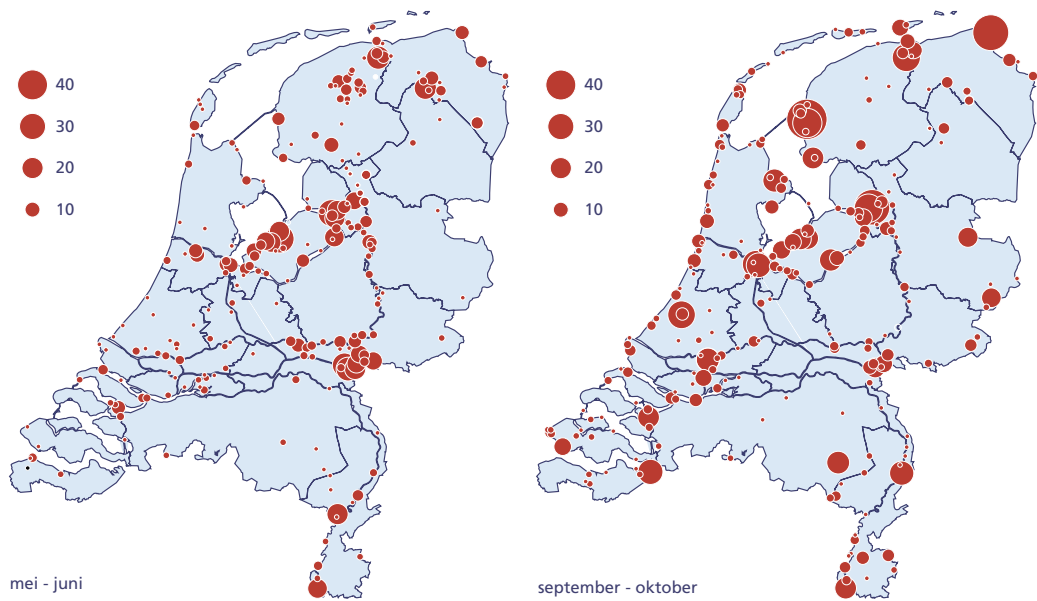
De soort is vanaf 1989 goed gevolgd. Binnen die periode deed zich een opmerkelijke kentering in het seizoenspatroon voor. In de jaren negentig waren de pieken in de nazomer en vroege herfst duidelijk volumineuzer dan de voorjaarspiek, maar sinds de eeuwwisseling is dat niet meer het geval (figuur 1). Dat beide golven aan kracht hebben ingeboet, moet een gevolg zijn van geslonken aantallen rondzwerfende eigen vogels (juli-augustus) en afgenomen aantallen trekkers van elders (september-oktober).

Verspreiding

De verspreiding is het ruimst tijdens de najaarstrek (september-oktober) en het meest beperkt in de broedtijd (mei-juni). Dat is goed te zien aan het opduiken in gebieden waar Buidelmezen niet of zelden broeden, zoals de Zeeuws-Hollandse kuststrook, de Waddeneilanden en plekken op de droge zandgronden (figuur 2). Toch is er ook in deze periode een sterk accent op belangrijke broedlocaties. Blijkbaar hebben zulke plekken ook op trekkende vogels een onweerstaanbare aantrekkingskracht. Dat blijkt ook bij de waarnemingen elders, die zich concentreren op moerassige terreinen met opslag. Een Buidelmees op trek kan zomaar opduiken in een kleiputje omzoomd door wat wilgen.

Trend

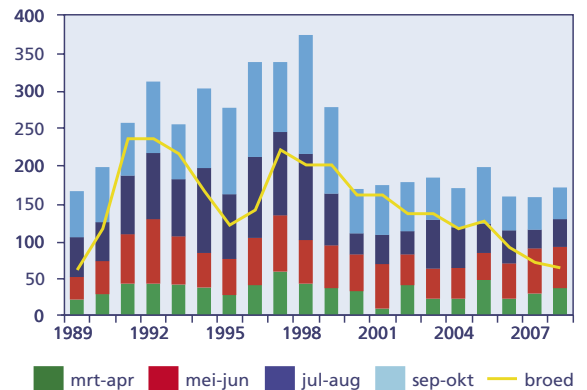
Het aantal gemelde Buidelmezen volgt in grote lijnen de ontwikkeling van het Nederlandse broedbestand (figuur 3). In detail zijn er echter intrigerende verschillen. Zo viel de inzinking van de broedpopulatie midden

jaren negentig samen met een dalend aantal meldingen in maart-juni, terwijl de aantallen in de rest van het jaar redelijk constant bleven. De aanhoudende daling sinds de eeuwwisseling vertaalt zich voorlopig nog niet in een evenredige daling van het aantal meldingen. Vermoedelijk is dat echter schijn, want de recente opkomst van Waarneming.nl zorgde voor een toestroom van gegevens die anders (deels) niet in de database waren beland. Het mechanisme achter de trend is volstrekt onbekend, al spelen soms lokale terreinomstandigheden mee (aftakelend wilgenbos in Oostvaardersplassen). Vermoedelijk wordt de populatieontwikkeling in Nederland - helemaal aan de verspreidingsrand gelegen - in belangrijke mate aangestuurd door de (in grote lijnen onbekende) ontwikkelingen in de echte kerngebieden, die oostelijker liggen. Dat vormt meteen ook de overeenkomst met andere kolonisten die het moeilijk hebben.

Figuur 2. Verspreiding van Buidelmees in 1989-2008 in de broedtijd (mei-juni) en trektijd (september-oktober). Weergegeven zijn de gesommeerde maxima per atlasblok.

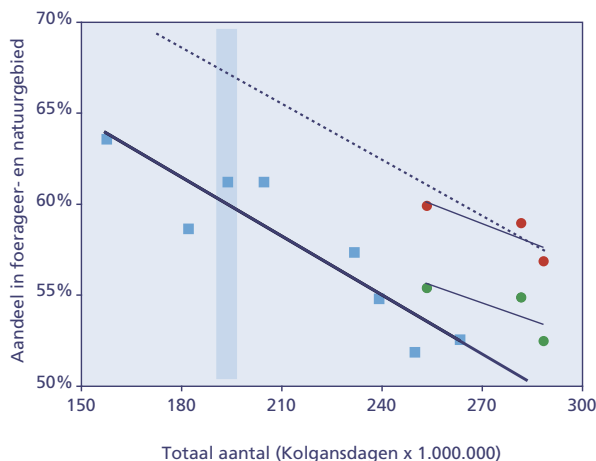
Figuur 3. Aantal gemelde Buidelmezen in 1989-2008, uitgesplitst naar maanden, en aantal geschatte broedparen in Nederland.

Enkele referenties

van Dijk R.E. *et al.* 2008. The influence of habitat structure on sexual conflict over care in Penduline Tit *Remiz pendulinus*. *Ardea* 96: 3-11.
 Levering H. & Keijl G. 2008. Vinkenbaan Castricum 1960-2006. VRS Castricum.
 Nap J. 2006. De betekenis van de IJsseldelta voor de Buidelmees. *Vogels in Overijssel* 5: 16-25.
 Pogany A. *et al.* 2008. Sexual conflict and consistency of offspring desertion in Eurasian penduline tit *Remiz pendulinus*. *BMC Evolutionary Biology* 8: 242.

Kolganzen, Ooijpolder 4 maart 2009.
Foto: Peter Eekelder

Figuur 1. Aandeel van de populatie dat binnen foerageer- en natuurgebied verbleef in relatie tot het totale aantal ganzen en Smienten per winter dat in ons land verbleef. Tijdens de evaluatie periode (groene cirkels) ligt het percentage binnen foerageer- en natuurgebied, rekening houdend met het effect van populatiegrootte, 2 tot 3 procent hoger dan daarvoor (vergelijk de groene cirkels met de blauwe vierkanten). Als dit aandeel in de drie evaluatie winters wordt berekend op basis van de intekenmethode (rode cirkels) is de toename groter, maximaal zo'n 7% (zie tekst). Extrapolatie (stippellijn) naar de aantallen ganzen die model stonden voor de berekening van het benodigde aantal foerageergebieden (de blauwe balk) laat zien dat bij de huidige mate van concentratie van de ganzen toch maar circa 68% kan worden opgevangen met het huidige beleid.

Evaluatie opvangbeleid 2005-08 overwinterende ganzen en Smienten

Nederland is een zeer belangrijk overwinteringsgebied voor ganzen en Smienten en draagt voor het voortbestaan van deze trekvogels een grote internationale verantwoordelijkheid. De toenemende schade aan landbouwgewassen was voor het ministerie van LNV aanleiding om nieuw beleid te ontwikkelen ten aanzien van de opvang van de overwinterende populaties. In 2005 werden daartoe foerageergebieden aangewezen met een totale oppervlakte van ca. 80.000 ha. Gedurende drie winters werden de aantallen ganzen en Smienten binnen en buiten de opvanggebieden zeer exact door de ganzen tellers in kaart gebracht. In hoeverre hebben de vogels de opvanggebieden weten te vinden?

Nieuw beleid

Sinds het begin van de ganzen tellingen omstreeks 1975 nam het totale bezoek van ganzen aan ons land jaarlijks met 6% toe. De laatste winters liggen de maxima tussen 1,5 en 2 miljoen vogels, met 2005/06 als voorlopig topjaar. Kolgans, Grauwe Gans en Brandgans zijn de talrijkste soorten. Dat het goed gaat met deze soorten is een succes voor de (internationale) natuurbescherming. Het is tenslotte nog niet zo lang geleden dat veel ganzensoorten zeldzaam waren, en enkele soorten zelfs met uitsterven werden bedreigd. Van de Smient verblijven er jaarlijks zo'n 800.000 in ons land en dat aantal is de laatste jaren stabiel. Het succes heeft ook een keerzijde. De schade aan landbouwgewassen die ganzen en Smienten veroorzaken is eveneens toegenomen, en dat leidt tot forse schadeclaims bij de overheid. Het almaar toenemende bedrag dat jaarlijks ter compensatie aan boeren werd uitgekeerd was voor het ministerie van LNV aanleiding om nieuw beleid te ontwikkelen ten aanzien van de opvang van de overwinterende populaties. Dit 'Beleidskader Faunabeheer' is het resultaat van overleg tussen een groot aantal organisaties, waaronder Vogelbescherming, de KNJV, de provincies en de grote terreinbeherende organisaties. Eén van de onderdelen van het beleidskader was het aanwijzen van speciale foerageergebieden, met een totale oppervlakte van ca. 80.000 ha (hoofdzakelijk boerenland), waarin de ganzen (en

Smienten) geconcentreerd dienen te worden door ze voldoende rust en voedsel aan te bieden en ze buiten deze gebieden juist actief te verjagen. Daarnaast fungeren ook natuurgebieden als opvanggebied voor deze vogels. Het beleid richt zich – naast de Smient - met name op Kolgans en Grauwe Gans, samen verantwoordelijk voor de meeste schade, maar ook op Brandgans en Kleine Rietgans. Beide laatste soorten komen vaak gemengd met, of in dezelfde gebieden, voor als de eerste twee ganzensoorten.

Evaluatie

Gedurende drie winters (2005/06 t/m 2007/08) is het nieuwe beleid geëvalueerd door een consortium van onderzoekers onder leiding van Alterra. Binnen deze evaluatie heeft SOVON zorg gedragen voor de monitoring: binnen het speciaal hiervoor in het leven geroepen project 'Ganzen op de kaart' werden maandelijks de exacte locaties van alle ganzen groepen in en net buiten de aangewezen foerageergebieden ingetekend op kaarten. Ganzen tellers hebben massaal gehoor gegeven aan de oproep om aan dit project mee te doen. Door de gegevens vervolgens te combineren met de reguliere ganzen tellingen kon per maand exact worden berekend welk aandeel van de populatie zich binnen dan wel buiten de aangewezen foerageergebieden en de natuurgebieden bevond. Voor de Smienten was intekenen geen optie omdat de overdag getelde groepen vooral

Ganzen op de kaart

Binnenkort worden de resultaten van de SOVON monitoring van ganzen en Smienten binnen en buiten opvanggebieden naar buiten gebracht in een rapport. Het rapport wordt aan alle deelnemers van het project 'Ganzen op de kaart' verstuurd, en zal tevens op de SOVON website beschikbaar worden gesteld.

rustende vogels betreffen die 's nachts uitzwermen over een groter gebied om te foerageren. Om toch iets over de verspreiding van Smienten te kunnen zeggen is op basis van een aantal aannames berekend hoeveel er elke maand binnen en buiten de foerageer- en natuurgebieden verbleven. Nu kan worden vastgesteld in hoeverre het beleid geslaagd is, en waar wellicht verbeteringen zijn aan te brengen.

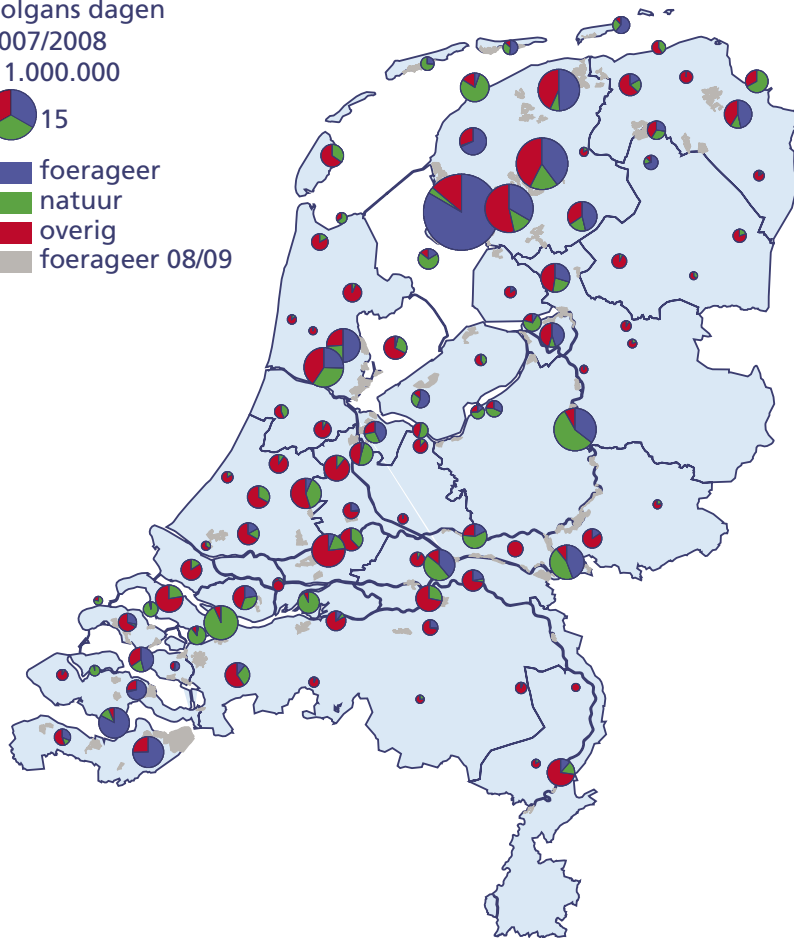
Doelstelling nog niet gehaald

Gedurende de drie evaluatiewinters bevond 57-60% van de in Nederland overwinterende ganzen en Smienten zich binnen foerageer- en natuurgebieden. Daarmee is de doelstelling van het beleid om vrijwel alle vogels op te vangen nog niet gehaald. Eén van de oorzaken van de tegenvallende resultaten is het feit dat de aantallen ganzen die in Nederland overwinteren zijn toegenomen ten opzichte van het aantal van enkele jaren geleden, waarop de aanwijzing van foerageergebieden is gebaseerd. Hoewel het absolute aantal vogels dat in foerageer- en natuurgebieden verblijft ook toeneemt in winters met veel ganzen en Smienten, houdt deze toename geen gelijke tred met de omvang van de winterpopulatie. Als gevolg daarvan neemt het aandeel dat in foerageer- en natuurgebieden verblijft af bij een toenemende winterpopulatie, en foerageren de 'extra' ganzen met name in gangbaar landbouwgebied, buiten de foerageergebieden (figuur 1). Rekening houdend met deze relatie kan worden berekend of méér ganzen en Smienten de opvanggebieden zijn gaan gebruiken sinds het beleid van kracht is geworden. Hier zit echter een adder onder het gras: omdat ganzengroepen vóór de start van de evaluatie niet werden ingetekend is het aandeel in foerageer- en natuurgebieden voor die periode geschat op grond van berekeningen. Om geen appels met peren te vergelijken, moet dat tijdens de evaluatieperiode ook worden gedaan. Dan blijkt dat er sinds de ingang van het

Kolgans dagen
2007/2008
x 1.000.000

15

foerageer
natuur
overig
foerageer 08/09

beleid een bescheiden toename is geweest van 2-3% ten opzichte van de periode vóór aanwijzing. Deze toename kan echter niet statistisch worden hard gemaakt. Gebruiken we de ingetekende gegevens dan bedraagt de toename ten hoogste ca. 7%, maar dan is de vergelijking mogelijk niet zuiver meer.

Stuurbaarheid valt tegen

Nieuwe berekeningen van de draagkracht van de aangewezen foerageergebieden en natuurgebieden, uitgevoerd door Alterra, wijzen uit dat er op papier voldoende voedsel is in deze gebieden om alle vogels op te vangen. Maar wanneer we de huidige mate van gebruik van de opvanggebieden extrapoleren naar de aantallen ganzen die model stonden voor de berekening van het benodigde aantal foerageerhectares blijkt dat toch maar zo'n 68% kan worden opgevangen met het beleid zoals het nu is vormgegeven (figuur 1). Het is dus niet gelukt de ganzen en Smienten maximaal te sturen en voldoende binnen het opvanggebied te concentreren. Meer en beter uitgevoerde verjaging leidt mogelijk tot een grotere concentratie van de vogels. Wellicht speelt ook de tijd die de ganzen hebben gekregen om te leren een rol. In Friesland, waar ganzenopvang in een aantal gebieden op vrijwillige basis al veel langer speelt, zijn de resultaten beter dan in andere delen van het land (figuur 2). Nog even afwachten dus? Tenslotte blijkt ook dat in een aantal regio's foerageergebieden op niet-optimale locaties zijn aangewezen, terwijl op andere plekken

Figuur 2. Aantal gansdagen per (hoofd)telgebied voor vier soorten ganzen en Smient en verdeling over de categorieën aangewezen foerageergebied, natuurgebied en overig gebied in het seizoen 2007/08. De ligging van de aangewezen foerageergebieden wordt weergegeven in grijs. De grootte van de cirkels is proportioneel aan het aantal gansdagen in het gebied. Gansdagen zijn voor alle soorten (incl. Smient) herleid tot het gewicht van een Kolgans ('kolgansdagen') om de soorten onderling vergelijkbaar te houden.

voldoende opvangcapaciteit voor de lokale populaties ontbreekt. Minister Verburg van LNV mag zich nu over de resultaten van de evaluatie buigen om te beslissen of het beleid wordt voortgezet, en in welke vorm.

Henk van der Jeugd

Referentie:

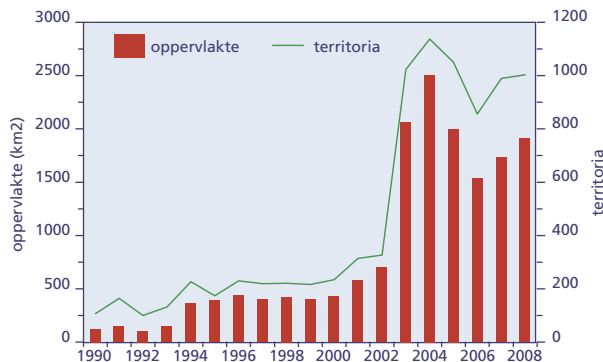
van der Jeugd H.P., van Winden E. & Koffijberg K. 2008.

Evaluatie Opvangbeleid 2005-2008 overwinterende ganzen en smienten, deelrapport 5: Invloed opvangbeleid op de verspreiding van overwinterende ganzen en smienten binnen Nederland. SOVON-onderzoeksrapport 2008/20. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.

Monitoring Steenuilen 2003-08: een succes

Steenuilen zijn, als alle uilen, lastig te tellen. Goede telgegevens zijn echter dringend nodig, gezien de vele signalen dat deze soort in de verdrinking zit. De gangbare tellingen (Broedvogel Monitoring Project) leverden voor Steenuilen te weinig gegevens op om een betrouwbare trend te kunnen berekenen. Daarom vindt vanaf 2003 samenwerking plaats tussen SOVON en de werkgroep Steenuilen Overleg Nederland (STONE). Dit geschiedt onder de paraplu van het Landelijk Soortonderzoek Broedvogels (LSB).

Figuur 1. Oppervlakte op Steenuil onderzocht gebied en aantal territoria.

Uitbreiding telgebieden

Door de nieuwe opzet werd het mogelijk om gebieden uitsluitend op Steenuilen te onderzoeken. Dat leverde meteen respons op. Sinds de start van de samenwerking in 2003 is het aantal telgebieden (en de bijbehorende oppervlakte) waar Steenuilen worden gevolgd verviervoudigd (figuur 1). Een prachtig succes en een solide basis voor degelijke monitoring.

In totaal wordt de soort nu op ongeveer 238.000 ha speciaal gevolgd. Tel daarbij de gebieden op waar het veldwerk niet speciaal op deze uil is afgestemd, maar hij wel in het kader van meer algemeen onderzoek wordt geteld, dan gaat het om 300.000 ha. Ruim driekwart van de telgebieden is minimaal drie jaar onderzocht, 21% zelfs gedurende alle zes jaren (figuur 2).

Dichtheden en aantallen

Gemiddeld over alle Steenuil-telgebieden bedraagt de dichtheid 0,5 paren/km². In de meest noordelijke en westelijke provincies (met uitzondering van Zeeland) is de dichtheid aanzienlijk lager dan in het oosten, midden en zuiden van het land (tabel 1).

De tien telgebieden (oppervlakte minimaal 100 ha) met de hoogste dichtheden liggen in Gelderland (5), Overijssel (2), Utrecht (2) en Zeeland (1). Hier worden 2,6-4,2 paren/100 ha geteld!

Tabel 1 geeft informatie over de gevonden aantallen en dichtheden per provincie, en toont het aandeel van de geschatte aanwezige populatie dat gevolgd wordt.

Trend: nog onbekend

De eerste vergelijkingen van gebieden die gedurende achtereenvolgende jaren geteld zijn, wijzen op een licht toenemende trend in 2003-08, met een dipje in 2006. Het is echter te vroeg om hieraan harde conclusies te verbinden. In de loop van dit jaar willen we samen met het Centraal Bureau voor de Statistiek 'echte' trends gaan berekenen.

Nieuwe telgebieden

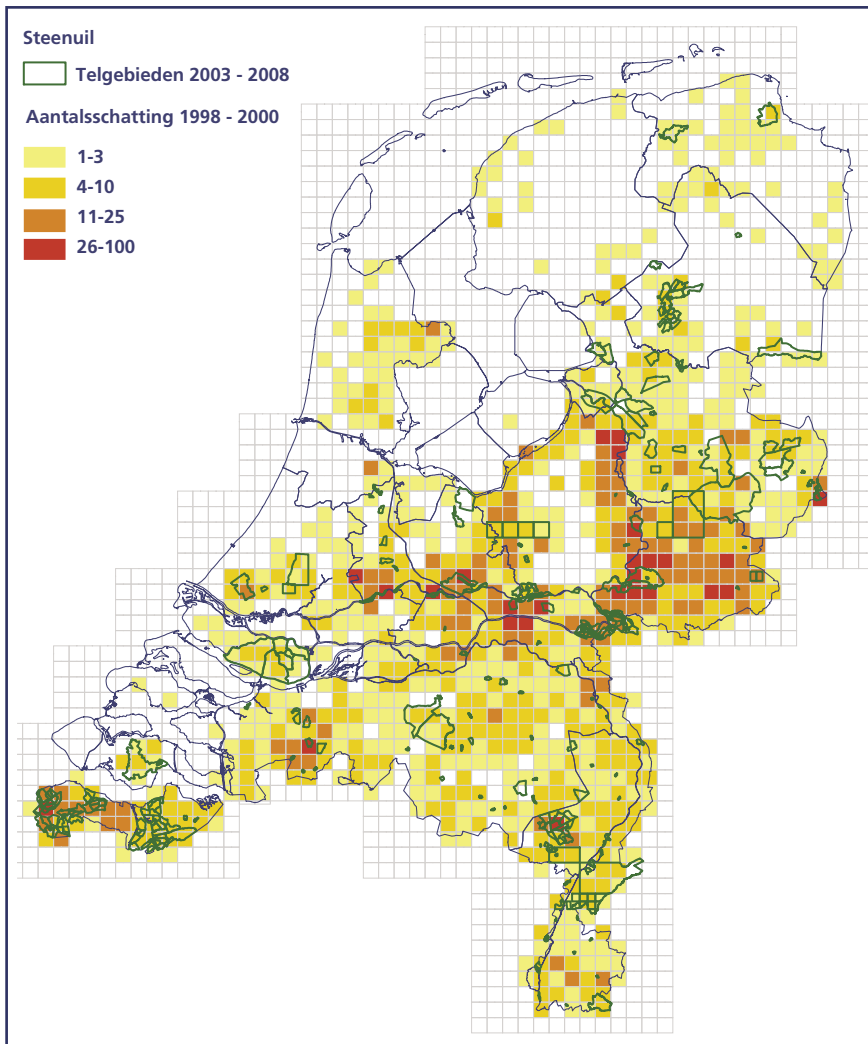
Ondanks de in het algemeen heel redelijke dekking, zijn hier en daar nog wel wat nieuwe telgebieden wenselijk. Dit geldt vooral voor enkele regio's waar in potentie veel Steenuilen voorkomen, zoals in Gelderland (omgeving Randmeren, IJsseldal tussen Hattem-

Figuur 2. Aantal jaren dat een gebied op Steenuilen onderzocht is. Let wel: BMP bestaat veel langer dan LSB.

Tabel 1. Overzicht Steenuilmonitoring per provincie in 2003-08. Weergegeven is het gemiddeld aantal territoria in de telgebieden, de totale oppervlakte van de telgebieden, de meest recente aantalschatting, het aandeel van de provinciale populatie dat gevolgd wordt en de gemiddelde dichtheid. De schattingen zijn ontleend aan R. van Harxen & P. Stroeken 2009. Nieuwe aantalschatting Steenuil. Athene 14.

Provincie	territoria	opp. (km ²)	populatie	% populatie	aantal/km ²
Groningen	2	17	15-25	11	0,12
Friesland	0	4	10-14	1	0,18
Drenthe	45	147	94-140	39	0,28
Overijssel	230	381	930-1140	22	0,49
Gelderland	424	598	3080-3610	13	0,75
Flevoland	0	0	1-3	0	-
Utrecht	32	46	300-500	8	0,71
Noord-Holland	2	61	110-125	2	0,05
Zuid-Holland	54	215	148-225	29	0,21
Zeeland	52	120	490-525	10	0,44
Noord-Brabant	59	116	950-1150	6	0,48
Limburg	109	253	450-550	22	0,36

Figuur 3. Ligging van telgebieden van Steenuil in 2003-08. De aantalsschatting (paren) per atlasblok in 1998-2000 is als ondergrond weergegeven.

Apeldoorn, Achterhoek tussen Doetinchem-Borculo-Winterswijk, gebied tussen Maas en Waal ten westen van Nijmegen), Utrecht (zuidhelft), Noord-Brabant en Limburg (figuur 3). Ook enkele minder dicht bezette regio's kunnen wat extra telgebieden gebruiken (delen van Groningen, Friesland, Drenthe, Noord-Holland).

Tellers die overwegen om mee te doen, worden verzocht om contact op te nemen met SOVON (Arjan Boele of Joost van Bruggen).

Arjan Boele

Het BMP en LSB zijn een onderdeel van het Meetnet Broedvogels dat wordt georganiseerd in het kader van het Netwerk Ecologische Monitoring. Beide projecten worden uitgevoerd in samenwerking met het CBS en worden financieel mogelijk gemaakt door het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit – Gegevensautoriteit Natuur.

Monitoring van broedsucces opgenomen als parameter in TMAP

TMAP is het *Trilateral Monitoring and Assessment Program*, een internationaal samenwerkingsverband tussen Denemarken, Duitsland en Nederland omtrent beleid, beheer en monitoring in de internationale Waddenzee (zie <http://www.waddensea-secretariat.org/>). Sinds eind jaren tachtig worden in dat kader internationale hoogwatertellingen en broedvogelinventarisaties in de Waddenzee uitgevoerd. Met ingang van 2009-10 zal ook het broedsucces van een aantal kustbroedvogels worden gevolgd.

SOVON speelde een belangrijke rol in de opzet van het nieuwe programma omdat in de Nederlandse Waddenzee al sinds 2005 een monitoringproject loopt in het kader van het WOT programma Informatievoorziening Natuur van Wageningen UR en het Ministerie van LNV. Het nieuwe trilaterale kader is een belangrijke ondersteuning van het Nederlandse programma. Nu ook in Duitsland en Denemarken broedsucces zal worden gemeten, hopen we in de nabije toekomst meer te weten te komen over de achtergronden van de trends in de verschillende

delen van de Waddenzee. In Nederland laten de resultaten van de reproductiemetingen zien dat het (langdurig) uitblijven van broedsucces een belangrijke oorzaak is voor waargenomen afname bij o.a. Scholekster, Kluut en Zilvermeeuw. Analyses van internationale broedvogeltrends in de Waddenzee die later dit jaar zullen worden gepresenteerd, laten zien dat ook op internationale schaal veel soorten met negatieve trends te maken hebben: liefst 13 van de 31 geanalyseerde soorten, voornamelijk steltlopers, vertonen over de periode 1991-2006 een afname.

Grote Stern, 20 juni 2007, Broedkolonie Inner Farne UK.
Foto: Han Bouwmeester

Grote Stern en Dwergstern beleven weer een hoogtepunt in 2008!

Sinds een aantal jaren gaat het zowel Grote Stern als Dwergstern voor de wind. Dat is in het verleden zeker anders geweest. Hoe verliep broedseizoen 2008?

Grote Stern

Grote Sterns broeden traditioneel op slechts enkele plekken in ons land. In 2008 betrof het zeven kolonies, waarvan er drie meer dan 4000 paren telden.

Het kleine aantal (grote) kolonies maakt de populatie gevoelig voor versterking, vervuiling en calamiteiten (stormvloed). Dat bleek op dramatische wijze begin jaren zestig, toen de belangrijkste broedkolonie De Beer werd vernietigd vanwege industriële ontwikkeling, terwijl de populatie ook nog eens te lijden had onder vergiftiging door chloorkoolwaterstoffen. In een paar jaar tijd kelderde de Nederlandse broedpopulatie van rond 30.000 paren naar 900. Nog steeds is de stand niet helemaal hersteld, al wordt de 20.000 paren nu weer gehaald. Om het verlies van de jaren zestig helemaal goed te maken, zou de populatie nog zo'n 10 jaar lang jaarlijks met 5-10% moeten toenemen. Of dat kan worden gehaald is de vraag, maar met een groei van 12% in 2006-07 en 11% in 2007-08 zijn we wel op de goede weg!

De kolonie Vogelpolle op Ameland werd in 2006 ineens zeer populair bij de Grote Sterns van Griend. Zaten op de Vogelpolle in 2005 nog slechts 150 paartjes op eieren, in 2007 waren dit er al 5000! Daarna verkaste een deel mogelijk weer naar Griend, waar de kolonie in 2007-08 groeide (van 6608 naar 8270 paren) terwijl die op Ameland daalde (4000 paren in 2008).

Ook in de Delta worden de Grote Sterns nauwkeurig geteld, daarbij gaat het om vijf kolonies. In de Scheelhoek bij Stellendam kwamen met 1649 paren duidelijk minder vogels terug dan in 2007 (2879). Ruim 50 km zuidelijker werd op de Hooge Platen nabij Breskens evenwel een ruime verdubbeling geconstateerd tot 4405 paren (figuur 1). Kleine kolonies van 4-9 paren werden in 2008 gemeld op verschillende plekken in zowel Waddengebied (Koffieboonplaat, De Richel) als Deltagebied (Slikken van Bomnede, Slijkplaat, Kwade Hoek, Verdrongen Zwarte Polder).

Dwergstern

Ook de Dwergstern is bij ons kustgebonden. In 2008 waren er in ons land 23 kolonies, waarvan er echter slechts 11 tenminste 10 broedparen telden. De grootste kolonie was die van de Hooge Platen met 250 paren (figuur 1). De kolonie op de Stampersplaten in het Grevelingenmeer telde slechts 42 paren

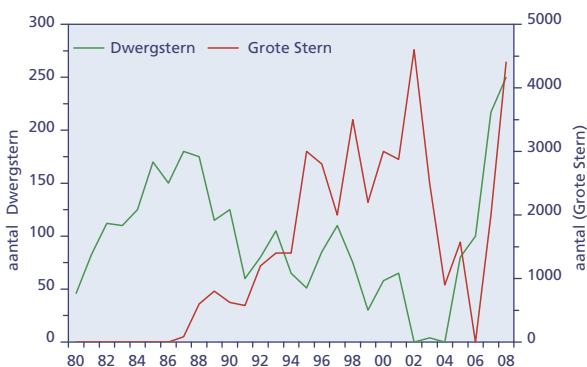

(tegen 70 in 2007). In het Waddengebied liet de kolonie op de Vliehors een groei zien van 41 paren in 2007 naar 128 in 2008. Op de Noordvaarder zakten de aantallen van 2007 (68 paren) op 2008 (10) echter gevoelig. De voor onze begrippen bijzondere kolonie op het zoete water van het IJsselmeer is zo goed als verdwenen. In 2008 werd nog maar 1 paar geteld op De Kreupel (8 in 2007). Ook in het oog springend is de vestiging in de Prunjepolder op Schouwen, die groeide van 4 paren in 2007 naar 36 in 2008. Deze vogels nestelen in een 'zoete' omgeving maar foerageren hoogstwaarschijnlijk voornamelijk op het zoute water van de Roompot in de Oosterschelde.

Onze dank gaat uit naar zowel de professionele kolonietellers alsook alle vrijwilligers. Zonder hun hulp is het niet mogelijk om deze gegevens boven tafel te krijgen!

Joost van Bruggen

Het LSB is onderdeel van het Netwerk Ecologische Monitoring. Het wordt uitgevoerd in samenwerking met het CBS en financieel mogelijk gemaakt door het Ministerie van LNV – Gegevensautoriteit Natuur.

Figuur 1. Aantalsontwikkeling van Grote Stern en Dwergstern op de Hooge Platen in de Westerschelde, Zeeland (bron: Rijkswaterstaat – Waterdienst).

Slaapplaatstellingen van Grote Zilverreigers

De toename van overwinterende Grote Zilverreigers in Nederland zal weinigen ontgaan zijn. Watervogeltellers kijken er al niet meer van op als ze tijdens elke telling meerdere exemplaren kunnen noteren. Maar hebben we daarmee een goed beeld van het landelijke aantal overwinteraars? Je zou denken van wel, bij een soort die vanwege zijn grootte en kleur moeilijk over het hoofd te zien is. Toch niet, is de ervaring na een aantal winters landelijke slaapplaatstellingen.

Het belang van slaapplaatstellingen

Bij vogelsoorten die gemeenschappelijk overnachten, vormen tellingen op slaapplaatsen dé manier om gebiedsaantallen vast te stellen. En die zijn vrijwel altijd hoger dan je denkt. Wanneer alle slaapplaatsen bekend zijn, kan zelfs een landelijk beeld ontstaan. Om die reden organiseert SOVON momenteel driemaal per winter landelijke slaapplaatstellingen van Grote Zilverreigers. Geruggensteund door een groeiend enthousiasme bij vogelaars om slaapplaatsen te zoeken, begint het landelijk beeld aardig compleet te worden. Op dit moment staat de teller op 142 slaapplaatsen.

Dat biedt de mogelijkheid tot een vergelijking met gegevens uit het watervogelmeetnet. De reguliere watervogeltellingen zijn in eerste instantie bedoeld om bruikbare monitoringgegevens te verkrijgen. De vraag om concrete gebiedstotalen wordt echter groter, met name vanuit Natura 2000-doelstellingen. De watervogeltellingen kunnen in veel gevallen hierin voorzien, maar slaapplaatstellingen blijken van grote aanvullende waarde te zijn. Bij soorten zoals de Grote Zilverreiger vormen slaapplaatstellingen zelfs de beste manier om gebiedsaantallen te verkrijgen. Het ziet er naar uit dat slaapplaatstellingen om deze redenen een vaste plek gaan krijgen binnen het Netwerk Ecologische Monitoring (NEM).

Historie

Gemeenschappelijke slaapplaatsen van Grote Zilverreigers in Nederland zijn een zeer recent fenomeen. Tien jaar geleden was je al blij als je überhaupt een witte reiger zag rondstappen. We konden toen nog niet bevroeden dat een nachtelijk samenkomen van enige tientallen zilverreigers een normaal verschijnsel zou worden. Zo rond 2003 begon dit door te dringen tot enkele vogelaars die spontaan simultaantellingen op slaapplaatsen organiseerden, het eerst op regionaal niveau, vanaf 2006/07 onder landelijke regie van SOVON. In de huidige opzet worden drie data geprikt verspreid over het winterseizoen. In 2008/09 ging het om tellingen op 25 oktober, 20 december en 21 februari (tabel 1). De meeste slaapplaatsen bevinden zich in bomen langs het water, maar er wordt

Tabel 1. Teldata van slaapplaatstellingen van Grote Zilverreigers in 2004-09

Seizoen	Okt	Nov	Dec	Jan	Feb	Maa	Organisatie
2004/05			11	15		5	John van Dort e.a.
2005/06			17	14	18		John van Dort e.a.
2006/07	14		16		17		SOVON
2007/08		24		19		22	SOVON
2008/09	25		20		21		SOVON

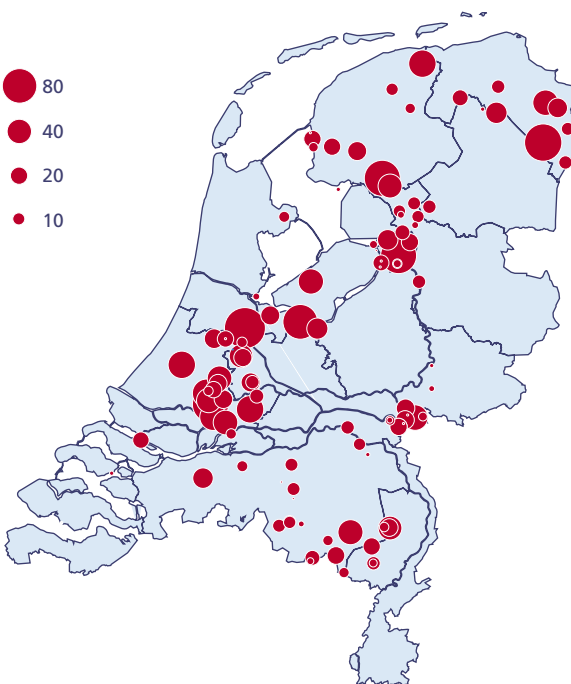
ook in riet, ondiep water, of zelfs op het ijs overnacht, zoals deze winter zou blijken.

Groot, groter, grootst

De eerste winter werden maximaal 445 vogels geteld (15 januari 2005) en werd een landelijke schatting van ruim 500 vogels gegeven. Drie jaar later werd de vlag gehesen omdat voor het eerst de 1000 gepasseerd was, in november 2007. Achteraf, na invoer van nagekomen formulieren, bleek het zelfs om meer dan 1500 vogels te gaan (tabel 2). Die winter werden maximaal 1627 vogels geteld (januari 2008). Als we dit aantal naast de Midwintertelling uit diezelfde maand leggen (ruim 1200 ex.) wordt zichtbaar wat de slaapplaatsen aan extra's kunnen opleveren.

Ook in de grootte van de slaapplaatsen is in korte tijd veel veranderd. Werd in het eerste jaar nog gerept van een slaapplaats met het ongelooflijke aantal van 58 exemplaren, afgelopen seizoen waren er al tien waar de 50 regelmatig werd overschreden. De grootste slaapplaats tot nu toe telde maar liefst 193 Grote Zilverreigers. Dat record zal wel even blijven staan, zo lijkt het. De afgelopen winter maakte duidelijk dat de stormachtige ontwikkelingen (even?) tot rust zijn gekomen. De aantallen bleven op identiek niveau met het voorgaande jaar (tabel 2). Omdat er echter meer slaapplaatsen onderzocht werden, komt dit neer op een vermoedelijke afname van het aantal overwinteraars.

Qua verspreiding vallen de grootste concentraties samen met een waterrijke omgeving (figuur 1). Opvallend is het nagenoeg ontbreken in Noord-Holland en Zeeland. Het verloop over het seizoen maakt een westwaarts gerichte beweging zichtbaar. In het najaar worden de grootste aantallen in het

Figuur 1. Maximum aantallen op slaapplaatsen van Grote Zilverreigers in 2008.

Slaapplaats van Grote Zilverreigers op het ijs van het Vollenhovermeer, 31 december 2008.
Foto: Roel Hoeve (www.fotolynx.nl)

Tabel 2. Aantal Grote Zilverreigers op slaapplaatsen in Nederland tijdens simultaanstellingen in 2007-09. (n= aantal bij de telling betrokken slaapplaatsen)

Seizoen	Okt n=97	Nov n=70	Dec n=98	Jan n=78	Feb n=91	Maa n=73
2007/08		1536		1627		1106
2008/09	1588		1635		1194	

oosten gezien, terwijl dat in het westen pas in de loop van de winter het geval is.

Vorstbestendig?

In de winter van 2008/09 waren de meeste wateren tussen 26 december en 11 januari bevroren; de eerste echte vorstperiode in jaren! Dit was een mooie gelegenheid om te kijken hoe Grote Zilverreigers hierop zouden reageren. De decembertelling was pal voor de vorstperiode en gaf aan dat er een flink aantal zilverreigers in het land was (1635). Zouden ze door de vorst massaal het land verlaten, zoals het geval bleek bij overwinterende Kleine Zilverreigers in de Delta, of zelfs massaal sterven?

De eerste berichten waren niet gunstig. Tellers die hun slaapplaatsen regelmatig bezochten, meldden veel verlaten locaties. Maar niet lang daarna sijpelden berichten door dat vogels op nieuwe locaties in de buurt waren teruggevonden. Het verrassende was dat het in veel gevallen ging om vogels die op het ijs of in een wak overnachtten. Toen de vorst was geweken en de wateren weer open waren, keerden de vogels terug naar hun oorspronkelijke slaapplaatsen. Over het algemeen lagen de aantallen daarna op een wat lager niveau. De laatste simultaanstelling, eind februari 2009, leverde bijna 1200 vogels

op. In sommige provincies, zoals Friesland en Noord-Brabant, werden echter dezelfde aantallen aangetroffen vóór en ná de vorstperiode (tabel 3).

Hiermee werd aangetoond dat deze zo tropisch aandoende verschijning wel tegen een beetje kou kan. De soort heeft een breed voedselspectrum, kan omschakelen van vis en waterinsecten naar muizen en andere prooien, en blijkt flexibel te zijn in zijn keus van slaapplaats. Daarmee staat wel vast dat we deze graag geziene reiger mogen blijven rekenen tot de min of meer 'algemene' wintergasten.

Tabel 3. Aantallen Grote Zilverreigers op slaapplaatsen per provincie tijdens drie tellingen in oktober 2008-februari 2009 (alleen slaapplaatsen geteld op alledrie teldata).

Prov	okt-08	dec-08	feb-09
FR	347	332	339
GR	113	99	63
DR	7	10	26
OV	112	35	39
FL	15	14	19
GL	153	70	52
UT	130	128	109
NH	15	31	37
ZH	96	125	38
ZL	0	0	1
NB	142	163	155
LB	44	72	73

Olaf Klaassen

Grote Zilverreiger. Foto: Hans Gebuis

Wonen in het hart van kwartelkoningenland schept verplichtingen. Sjoerd Boonstra (Zuidhorn, 1958) en Bert Dijkstra (Ravenswoud, 1971) kunnen erover meepraten. Zij geven nu alweer zeven jaar leiding aan de 'Telgroep Drentse Aa', een groep vrijwilligers die met gerichte inventarisaties 'crex-vriendelijk beheer' mogelijk maakt. Staatsbosbeheer is blij met de hulp.

Strijden voor een

staan twee liefhebbers aan de kant van de weg met hun toeters in het riet gericht. *Crex crex, ... crex crex, ... crex crex ...* "Zo dichtbij hoor ik ze niet vaak", zegt een duidelijk opgetogen Boonstra. "Ze geven het gebied iets extra mystieks. Hier in het noorden worden plotseling opkomende mistflarden meestal geassocieerd met 'Witte Wieven'. Als ik dan ook nog dit geluid hoor, dan krijg ik daar wel kippenvel van, ja." Dijkstra op zijn beurt, kijkt er eigenlijk al niet meer van op, van drie roepende kwartelkoningen vlak bij elkaar. "Dit is mijn vaste telplot, dus ja, dan weet je dat je hier, zacht gezegd, een grote kans hebt op mooie geluiden. Maar het blijft natuurlijk wel speciaal."

MKZ-crisis

Boonstra en Dijkstra geven nu alweer zeven jaar leiding aan de 'Telgroep Drentse Aa'. Boonstra: "De telgroep is ontstaan na de herinrichting van het gebied in 2000. Met een klein groepje begonnen we met het tellen van schaarse en zeldzame soorten, als de Kwartelkoning, de Grauwe klauwier, de Nachtzwaluw en het Porseleinhoen, aangevuld met enkele specifieke 'indicatorsoorten'. Het eerste jaar, 2001, was nog wat moeizaam. We konden toen vanwege de MKZ-crisis het veld niet in. Maar vanaf 2002 ging het goed los. Het kleine groepje breidde zich allengs uit tot nu 50 mensen." De tellers merkten al snel dat het gebied een bijzonder aantrekkingskracht uitoefende op de Kwartelkoning. Dijkstra: "In 2002 zaten hier vier territoria. Maar de vogels bleken het ook moeilijk te hebben, want dat aantal zakte in de daarop volgende jaren in. Vandaar dat we in gesprek gingen met terreinbeheerder Staatsbosbeheer en met de kwartelkoningexpert van SOVON, Jan Schoppers. Zodra wij nu ergens een territorium van een Kwartelkoning vaststellen, melden wij dat aan de

Slechts één keer heeft Sjoerd Boonstra hem in al die jaren gezien. "Heel toevallig eigenlijk. Ik stond aan de rand van een rietveldje en daar kwam hij ineens, heel rustig langslopen. Omdat je het na al die jaren van alleen maar horen totaal niet verwacht, was dat heel speciaal." Ook Bert Dijkstra kan de visuele waarnemingen van de Kwartelkoning nog op één hand tellen. Een enkele keer gebruikte hij daarvoor zijn trukendoos. "Heel soms speel ik tijdens inventarisaties een geluidsopname af, om de kwartelkoningen te 'stimuleren'. Op een gegeven moment liep ik op een zandpad waar we voor ons een mannetje hoorden raspen. Het werd even stil. En toen achter ons, op het zand een doffe 'plof'. Toen we ons omdraaiden zat hij daar in de schemering... Geweldig!" Gehoord hebben de beide mannen de Kwartelkoning des te meer. "En om je de waarheid te zeggen is het geluid veel mooier dan het dier zelf", vindt Dijkstra. Deze avond laten maar liefst drie mannetjes zich horen, vlak langs de openbare weg, even buiten het Drentse gehucht Taarlo. Het blijkt een hot spot van nationale faam. Waar een mooie vogel nogal eens indrukwekkende teledenzen trekt, lokt de Kwartelkoning vooral richtmicrofoons. Geïnspireerd door de meldingen op waarneming.nl,

Freelance wetenschapsjournalist Rob Buitter baggert voor SOVON door de klei. Rob is ondermeer verslaggever voor Vara's Vroege Vogels en schrijft ook voor bladen als Trouw, Intermediair en Vogelnieuws. 'Noem me gerust vogelaar.

Maar vogelkenner, dat durf ik – zeker in een blad van SOVON – niet te beweren. Ik rij vooral graag nieuwsgierig mee op de bagagedrager van de echte cracks', zegt hij. In 'IN DE KLEI' doet Rob verslag van zijn ontmoetingen in het veld.

De onzichtbare vogel

beheerders. Die zorgen dan dat de maaimachines tot het eind van het kuikenseizoen, op zijn minst tot 1 augustus, uit het gebied blijven." Veel moeite hoeven de crex-tellers daar eigenlijk al niet meer voor te doen, benadrukt Dijkstra. "Staatsbosbeheer is sowieso steeds later gaan maaien. Waar ze vroeger in juni of juli nog wel eens door het veld gingen, is dat nu bijna nooit meer voor augustus. De grootste zorg zijn nog de percelen die Staatsbosbeheer verpacht aan anderen. Die kunnen in principe hun eigen plan trekken door soms al in juni of juli te gaan maaien, of in mei al vee in te scharen. Daar zijn we dus extra alert op territoria die beschermd moeten worden tegen uitmaaien of vertrapping."

Behalve traditionele kwartelkoningengebieden als Oost-Groningen en het rivierengebied zijn de Drentse beekdalen nu erg populair onder de 'crexen'. Dijkstra denkt dat het beleid van Staatsbosbeheer daar mede debet aan is. "We kunnen het broedsucces niet monitoren. De vogels zelf zijn al moeilijk te vinden, de nesten ga je helemaal niet vinden. Dat moet je ook niet willen. Maar het kan eigenlijk niet anders dan dat het spaarzaam maaibeeld van Staatsbosbeheer zijn

vruchten afwerpt. Verder is het hier niet alleen een nat maar ook een schraal gebied. Het staat dus niet stampvol met dicht gras dat gaat hangen. Er is wel dunne, rechttopgaande vegetatie. Daar kunnen de Kwartelkoningen nog goed hun weg in vinden. Vorig jaar hadden we in het beperkte deel van de Drentse Aa dat door onze telgroep wordt bestreken alleen al negen territoria. Dat is geweldig voor zo'n schaarse vogel. Er blijven nog wel veel raadsels omtrent de influxen die soms optreden. Buiten ons gebied, misschien zelfs buiten ons land, spelen factoren die natuurlijk niet gerelateerd zijn aan beheer hier. Soms krijgen we ook de indruk dat vogels die elders zijn uitgemaaid hier een tweede poging komen doen."

Maaibeleid

De mensen van de telgroep Drentse Aa zijn erg te spreken over de samenwerking met Staatsbosbeheer. Boonstra: "Als wij naar de beheerders bellen over een territorium van een kwartelkoning of een porseleinhoen, dan wordt daar absoluut rekening mee gehouden. "Met snoeiwerkzaamheden ligt dat soms wat moeilijker" vult Dijkstra aan. "Dan praat je vooral over de bescherming van Grauwe klauwieren. Ik heb geloof ik nog nooit meegemaakt dat een nest is gesneuveld door snoeiwerkzaamheden. Maar het kan wel gebeuren dat in een bepaald gebied in het najaar het braamstruweel aan de rand van een veld wordt verwijderd. Dat kan dus betekenen dat er in het volgende jaar geen klauwieren meer terugkomen." Harry Offringa, als boswachter bij Staatsbosbeheer verantwoordelijk voor Inventarisatie en Monitoring in het Drentse Aa-gebied, is erg te spreken over de hulp van de telgroep. "Het is duidelijk dat wij dit soort inventarisaties op deze schaal nooit op eigen kracht kunnen

doen. In de beginjaren hoorden we nog wel eens gesputter als we een perceel wat vroeger hadden gemaaid, en bij het uitwerken van de telgegevens in het najaar bleek dat daar een Kwartelkoning had gezeten. Inmiddels hebben de tellers allemaal een eigen plot en werken ze ook met kaarten volgens de Staatsbosbeheersystematiek en naamgeving. Zodra ergens een territorium wordt vastgesteld zetten de tellers dat op de mail en kunnen wij meteen actie ondernemen, of liever gezegd, actie nalaten." Dat er ten aanzien van de Grauwe klauwieren nog wel wat te wensen overblijft erkent ook Offringa. "Beheerders hebben van nature nog wel eens de neiging om een perceelrand 'netjes' te maken. Dat betekent dat er soms te rigoureuus met een klepelmaaier door de braamstruiken wordt gegaan. Maar als dat nou net een geliefde plek was voor de Grauwe klauwier is dat inderdaad vervelend. We streven er nu naar om, net zoals dat bij het maaien van riet gebeurt, altijd een deel overjarig struweel te laten staan om dat pas een volgend jaar mee te nemen."

Natte voeten

Als de zon bijna achter de horizon verdwenen is, lijkt één van de Kwartelkoningen op nog geen tien meter van de weg te roepen. Je denkt hem bijna aan te kunnen raken, zo dichtbij zit hij. Maar zien, ho maar. Iedere keer als je denkt dat het jonge riet beweegt, blijkt het een windvlaag. "Maar vergis je niet", waarschuwt Dijkstra. Wat soms dichtbij lijkt kan eigenlijk nog heel ver zijn. We drukken onze tellers ook altijd op het hart om een plaatsbepaling van een territorium van verschillende kanten een te voeren. Dan blijkt hoezeer je je kunt vergissen in de afstand". Een tweede exemplaar lijkt een meter of vijftig verderop te roepen. Voorzichtig lopen we zijn kant op. "Het is het mooie, maar meteen ook een beetje de tragiek

lopen we zijn kant op. "Het is het mooie, maar meteen ook een beetje de tragiek van dit gebied", vindt Boonstra.

"We kunnen hier zo inlopen, zonder een bordje 'Broedgebied', laat staan een hek of iets dergelijks tegen te komen. Zeker sinds dit gebied is uitgeroepen tot Nationaal Beek- en Esdorpenlandschap is toerisme het toverwoord. Iedereen moet kennis kunnen maken met dit Nationaal Park. Maar dat heeft natuurlijk wel een keerzijde. Het kan natuurlijk niet zo zijn dat we de maaimachines op de gevoelige tijden en plaatsen weren en dat daar toeristen voor terugkomen." Toch pleit de telgroep niet voor de terugkeer van verbodsborden en hekjes. Boonstra: "Als je door middel van hoog gras of drassig land – toevallig ook de voorkeur van de Kwartelkoning – zorgt dat eventuele bezoekers op gevoelige stukken makkelijk natte voeten krijgen, dan houd je ze op een vriendelijke manier uit de broedgebieden."

Het enige concrete strijdmiddel van de telgroep is onderzoek. Dijkstra: "Rond dit Nationaal Park is ook een Natuurplatform ontstaan. Dat is een heel actieve groep die ook juridische middelen gebruikt als op een kwetsbare plek bijvoorbeeld een fietspad wordt gepland. Dergelijke juridische middelen gebruiken wij niet. We voorzien het platform wel van telgegevens, als ze die nodig hebben. Want wij zien het gevaar ook wel. Als het Nationaal Park meer mensen van de natuur wil laten genieten is dat mooi. Maar als de ondernemers in de omgeving dat vertalen naar 'exploiteren', dan komt de natuur juist in het gedrang. Wij geven dan graag een stem aan bijvoorbeeld de Kwartelkoningen uit het gebied." Op een zomerse avond als deze is overduidelijk dat Boonstra en Dijkstra dat alleen maar figuurlijk kunnen bedoelen. Het 'crex crex ... crex crex ... crex crex ...' klinkt indrukwekkend over een rietland dat koper kleurt in de ondergaande zon.

Zoogdieratlas.Nl

Haas. Foto: Fred Hustings

Kwartelkoning. Foto: Peter Eekelder

Naar een digitale atlas

Eind 2008 is de Zoogdierverseniging van start gegaan met de digitale Zoogdieratlas.nl. Hiervoor zijn we op zoek naar zo veel mogelijk waarnemingen van alle Nederlandse zoogdieren. We hopen zo een goed beeld te krijgen van de verspreiding, niet alleen van zeldzame en kwetsbare soorten als boomarter en otter, maar ook meer algemene soorten als konijn, haas, vos en egel. Hoe gaat het hiermee en waar worden ze gezien? In natuurgebieden, op het platteland of zelfs in de stad? Zitten ze overal of slechts in delen van het land?

Op Zoogdieratlas.nl wordt per provincie de verspreiding van zoogdieren in kaart gebracht.

Hiervoor zijn verschillende partijen benaderd om mee te werken, zoals provinciale Landschappen, organisaties Landschapsbeheer, provinciale zoogdierwerkgroepen, de Provincie en enkele andere organisaties.

In zes provincies (Overijssel, Drenthe, Zeeland, Brabant, Zuid-Holland en Noord-Holland) is inmiddels een atlasproject van start gegaan. In de loop van 2009 zullen de resterende provincies volgen. In iedere provincie is een coördinator aanwezig als aanspreekpunt.

Ieder provinciaal atlasproject duurt twee jaar. Omdat het startmoment per provincie verschillend is, heeft het landelijke project een totale looptijd van drie jaar (2008-2011).

Via de provinciale atlasprojecten wil de Zoogdierverseniging uiteindelijk een landelijke digitale zoogdieratlas realiseren. Iedereen die mee wil helpen, kan op zijn provincie klikken en kijken waar een dier al waargenomen is en waar dus de 'witte vlekken' in zijn provincie zitten.

Op Zoogdieratlas.nl staat informatie over de provinciale projecten, worden activiteiten en nieuwtjes aangekondigd en is informatie te vinden over de soorten.

Hoe kan ik meedoen?

Meedoen aan Zoogdieratlas.nl kan door het invoeren van waarnemingen op www.telmee.nl en Waarneming.nl.

De Zoogdierverseniging en Stichting Natuurinformatie hebben afgesproken dat de zoogdierwaarnemingen die op Waarneming.nl worden ingevoerd ook zichtbaar worden op Zoogdieratlas.nl, net als die welke worden ingevoerd via www.telmee.nl.

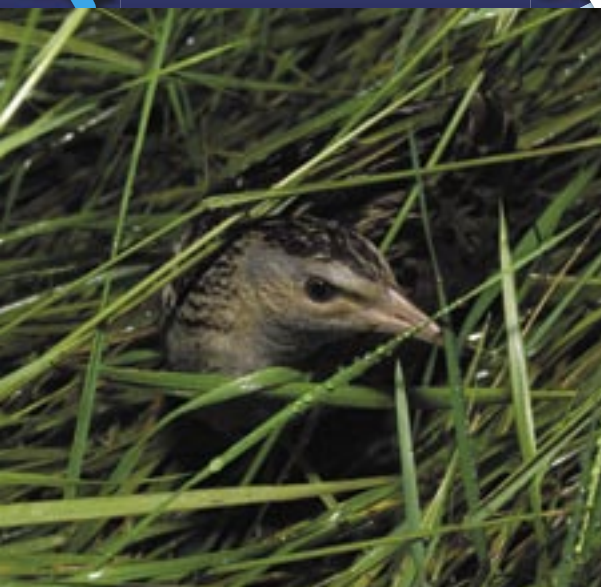
Op Zoogdieratlas.nl zijn waarnemingen alleen op kilometerhok niveau zichtbaar. Er zijn dus geen details van een waarneming te zien, zoals de exacte locatie, waarnemer en type waarneming.

Alle hulp welkom

Het realiseren van een 'levende' (= digitale) atlas is mogelijk door de faciliteiten die beschikbaar (gaan) komen rond de Nationale Databank Flora en Fauna (NDDF) en www.telmee.nl. Komende tijd vinden er vele veranderingen plaats, waardoor Zoogdieratlas.nl steeds vollediger zal worden.

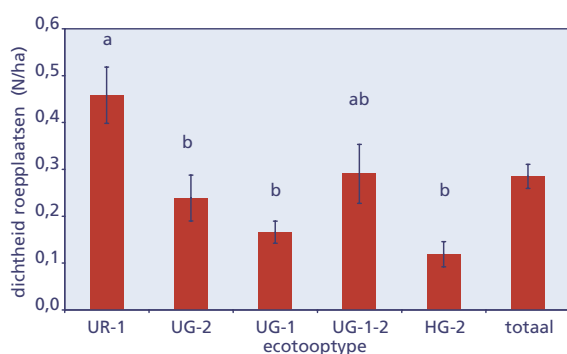
De provincies die al zijn begonnen, hebben diverse activiteiten en cursussen op het programma staan. Maar zij zijn vooral op zoek naar zo veel mogelijk zoogdierwaarnemingen! Geef dus alle zoogdieren die u buiten tegenkomt aan ons door. Ook oude, nog niet eerder doorgegeven waarnemingen kunnen alsnog worden ingevoerd. Alle hulp is welkom. Mocht u zin hebben om mee te doen, kijk dan voor de activiteiten op Zoogdieratlas.nl of neem contact op met de provinciaal coördinatoren.

De Zoogdierverseniging streeft ernaar om na afloop van het project in 2011 een permanente digitale atlas op internet beschikbaar te hebben.

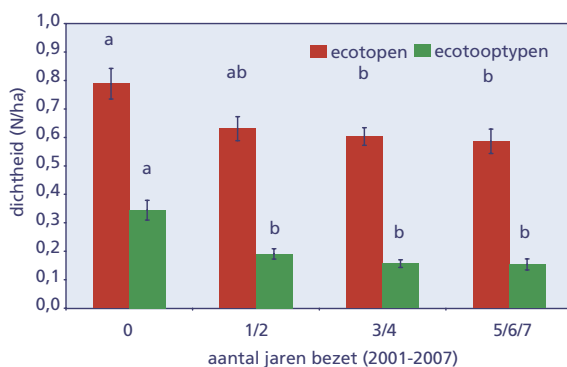

Waar roepen Kwartelkoningen in het rivierengebied?

Het voorkomen van Kwartelkoningen is omgeven door geheimzinnigheid. Om erachter te komen welke landschapskenmerken de verspreiding bepalen van roepende Kwartelkoningen, hebben de Radboud Universiteit Nijmegen en SOVON onderzoek gedaan naar de habitatselectie in de uiterwaarden. Daaruit blijkt dat de vogels specifieke eisen stellen aan hun leefomgeving en niet van natte voeten houden.

Figuur 1: Gemiddelde jaarlijkse dichtheid (N/ha, \pm standaardfout) van roeplaatsen voor elk van de geschikte ecotooptypen en het totaal van de vijf typen. 'Uiterwaardruigte' (UR-1; N=84), 'uiterwaardproductiegrasland' (UG-2; N=83), 'natuurlijk uiterwaardgrasland' (UG-1; N=62), 'uiterwaardgrasland (natuurlijk/productiegrasland; UG-1-2; N=26) en overstromingsvrij productiegrasland' (HG-2; N=34). Verschillende letters geven een significant verschil aan. Een staaf met 'a' verschilt dus significant van een staaf met een 'b'.

Figuur 2: Gemiddelde (\pm standaardfout) dichtheid van ecotopen en ecotooptypen (N/ha) in relatie tot de bezettingsfrequentie. Verschillende letters geven een significant verschil aan.

Onderzoek

In het kader van het Beschermingsplan Kwartelkoning werden in de afgelopen jaren jaarlijks alle roepende Kwartelkoningen in de uiterwaarden van de Grote Rivieren (en elders in het land) in kaart gebracht. Naast het directe belang voor beschermingsmaatregelen leveren deze gegevens ook gedetailleerd inzicht in de verspreiding van Kwartelkoningen in de uiterwaarden. Welke factoren nu precies de verspreiding bepalen was tot dusverre slecht bekend. Kennis hierover is echter nodig om de beschermingsmaatregelen tijdens het broedseizoen (zoals uitstel van maaidatum en reserveren van hooilandpercelen tot in de zomer) en andere beheersingrepen (bijv. het programma 'Ruimte voor de Rivier') te kunnen optimaliseren. In een gezamenlijk project van de Radboud Universiteit Nijmegen en SOVON is op drie ruimtelijke schaalniveaus gekeken naar de relaties tussen roeplaatsen van Kwartelkoningen en landschapskenmerken ter plekke: op de schaal van ecotopen (landschapsecologische eenheden onderscheiden op basis van vegetatiekenmerken, bodemsamenstelling en landgebruik), individuele uiterwaarden en gehele Rijntakken (IJssel, Nederrijn/Lek en Waal). Hiertoe werden de coördinaten van roepende mannetjes in 2001-07 (N = 546) ingevoerd in een geografisch informatiesysteem (GIS) en gerelateerd aan de landschapsecologische kenmerken zoals ecotooptype, overstromingsfrequentie, hoeveelheid geschikt habitat en heterogeniteit van uiterwaarden.

Voorkeurshabitat

Het ecotooptype 'uiterwaardruigte' toont de hoogste dichtheden aan roeplaatsen (figuur 1). Het gaat hier om terreinen die zich kenmerken door een structuurrijke vegetatie met twee- en meerjarige ruigtekruiden (bijv. boerenwormkruid, akkerdistel en poelruit) of een structuurarme vegetatie gedomineerd door één soort (bijv. grote brandnetel, ridderszuring en ruige grassen). Hoge dichtheden werden eveneens bereikt in verschillende typen grasland (zowel natuurlijk grasland als hooiland). Samen zijn deze ecotooptypen goed voor 69% van alle roeplaatsen

in 2001-07 en ze worden hieronder verder als 'geschikte habitat' betiteld. Opvallend is dat Kwartelkoningen habitat prefereren met een lage overstromingsfrequentie, dat wil zeggen gebieden die per jaar hooguit 20 dagen onder water staan. In deze zones is bijna driekwart van alle roeplaatsen gelokaliseerd. De soort preferiert dus duidelijk drogere terreinen dan de andere rallen.

Grote en homogene uiterwaarden favoriet

Uiterwaarden waarin Kwartelkoningen in 2001-07 in minstens één jaar verschenen, waren gemiddeld groter dan uiterwaarden waar er nooit een werd gehoord. Dit kan samenhangen met de significant grotere hoeveelheid geschikte habitat in deze gebieden. Uiterwaarden die ten minste één jaar bezet waren, werden daarnaast gekenmerkt door een gemiddeld lagere dichtheid van zowel ecotopen als ecotooptypen (figuur 2). De Kwartelkoning toont dus een duidelijke voorkeur voor relatief homogene uiterwaarden met voldoende grote ecotopen, die bovendien van ongeveer gelijke omvang zijn (ofwel een hoge waarde hebben voor de zogeheten Shannon Index voor landschapsdiversiteit). Deze voorkeur delen de Kwartelkoningen overigens met hun soortgenoten die de akkers van het Groningse Oldambt bewonen: ook die concentreren zich op grote percelen met geschikte gewassen als luzerne en wintertarwe.

IJsseluiterwaarden populair

De IJssel is op dit moment de 'kwartelkoningrivier' bij uitstek in Nederland. Rond 2000 werden nog de meeste vogels langs de Waal gehoord, maar de laatste jaren zijn de gebieden langs de IJssel duidelijk meer in trek geraakt (figuur 3). De voorkeur voor de IJsseluiterwaarden is te verklaren doordat deze uiterwaarden gemiddeld meer geschikte habitat bevatten dan die langs Rijn en Waal. Bovendien worden de uiterwaarden langs de IJssel gekenmerkt door een relatief grote landschapshomogeniteit. In hoeverre ook de mate van bescherming een rol speelt, is op dit moment moeilijk te kwantificeren. Niet alleen loopt het beschermingsprogramma langs de IJssel drie jaar langer dan langs Rijn

en Waal, ook is er een grotere oppervlakte geschikte hooilanden waar Staatsbosbeheer speciaal rekening houdt met het voorkomen van Kwartelkoningen.

Waarom de voorkeur recentelijk is verschoven van de uiterwaarden langs de Waal naar die langs de IJssel, is eveneens moeilijk te verklaren. Een vergelijking tussen de ecotoopkaart van 1997 en die van 2005 liet zien dat de hoeveelheid geschikte habitat langs alle drie de Rijntakken is afgenomen, waarbij de afname het kleinst was voor de uiterwaarden langs de Waal. Bovendien bleek de gemiddelde ecotoopdichtheid (en dus de heterogeniteit) van de uiterwaarden langs de Waal niet significant te zijn toegenomen tussen 1997 en 2005, in tegenstelling tot de gebieden langs de Rijn en IJssel. In theorie betekent dat dus dat de Waal niets van z'n aantrekkingskracht verloren zou moeten hebben. Waarschijnlijk spelen vooral factoren op kleinere schaal een rol. Om hierin meer inzicht te krijgen, is een analyse nodig van aanvullende factoren die mogelijk van belang zijn bij de selectie van roepplaatsen. Voorbeelden zijn vegetatiestructuur, begrazingsregime, voedselbeschikbaarheid, beheershistorie en versturende factoren.

Ruimte voor de Rivier: ruimte voor Kwartelkoningen?

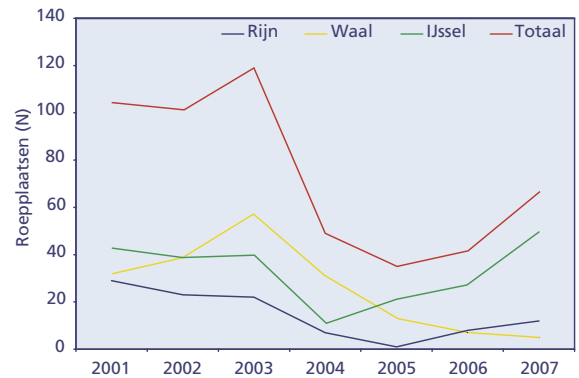
In veel uiterwaarden langs de Rijntakken worden in de komende jaren maatregelen

uitgevoerd in het kader van het programma 'Ruimte voor de Rivier'. Voor de veilige afvoer van rivierwater worden tal van maatregelen getroffen, zoals aanleg van nevengeulen en verlaging van maaiveld in uiterwaarden. Sommige uiterwaarden waar deze maatregelen worden uitgevoerd, zijn belangrijke broedgebieden voor de Kwartelkoning. De Vreugderijkerwaard, Scheller- en Oldenelerbuitenwaard, Olsterwaard, Duursche Waard, Vorchterwaard en Oenerdijkerwaard werden allemaal in 2001-07 gedurende minstens vier broedseizoenen bezet. De 'Ruimte voor de Rivier' projecten worden uitgevoerd binnen een relatief kort tijdsbestek (2009-15). Deze projecten vormen een potentiële bedreiging voor Kwartelkoningen omdat in korte tijd een grote hoeveelheid geschikte habitat in een belangrijk kerngebied zal veranderen en op grotere schaal nattere omstandigheden worden gecreëerd; een type landschap waarin Kwartelkoningen zich duidelijk minder thuis voelen. Het spreiden van de uitvoering van projecten, en vooral compenserende maatregelen voorafgaand aan de start van de reconstructiewerkzaamheden, zijn dan ook van groot belang voor het beschermen van de Kwartelkoning.

*Marije van Weperen (RU),
Aafke Schipper (RU), Kees Koffijberg
(SOVON) & Rob Leuwen (RU)*

*Hooiland aan de IJssel.
Foto: Peter Eekelder*

*Scholekster in echte
koekoeksbloem,
Terschelling 17 mei 2007.
Foto: Arie Ouwerkerk*

Figuur 3. Aantal roepplaatsen (niet territoriaal) van kwartelkoningmannetjes in de uiterwaarden van de Waal, Rijn en IJssel in de jaren 2001-07.

Dit project werd uitgevoerd in het onderzoeksprogramma van het Nederlands Centrum voor Natuuronderzoek (NCN). Het volledige rapport 'Habitat selection of the Corncrake (Crex crex) in floodplains along the Dutch Rhine River branches' is als pdf op te halen op www.sovon.nl onder publicaties 2009.

Zoektocht naar de 'SOVON-Vrijwilliger van het Jaar 2009'

Omdat vrijwilligers voor SOVON van groot belang zijn en de inzet van deze mensen enorm wordt gewaardeerd, is vorig jaar besloten om jaarlijks een prijs uit te reiken aan een bijzondere vrijwilliger. Afgelopen jaar is tijdens de Landelijke Dag de eerste SOVON-Vrijwilliger van het jaar bekend gemaakt. Fred van Vemden (Vogelwacht Uffelte e.o.) mocht de Zilveren Zwaluw en een schilderij in ontvangst nemen. Dit jaar gaan we uiteraard weer op zoek naar kandidaten voor de titel 'Vrijwilliger van het Jaar 2009'.

Kandidaten die in aanmerking komen kenmerken zich bijvoorbeeld door een opmerkelijke inzet voor één van onze (tel)projecten, door noemenswaardige activiteiten binnen de vogelwerkgroep en/of door de bijzondere

manier waarop hij/zij zich inzet voor vogelonderzoek.

Net als vorig jaar willen wij je hierbij vragen om vrijwilligers voor deze eervolle prijs voor te dragen. Op de SOVON-website is een aanmeldingsformulier te vinden waarmee kandidaten voorgedragen kunnen worden. Hier is ook het reglement te vinden met de spelregels en de criteria om in aanmerking te komen voor de prijs.

De jury, bestaande uit Greta van Hoorn en Berry van Elst (Ledenraadsleden), Adrie Hottinga (bestuur) en Frank Saris (adviseur zonder stemrecht), zal de nominaties beoordelen en een kandidaat voorstellen aan het bestuur. De prijs zal op de Landelijke

Dag, 28 november 2009, uitgereikt worden aan de gelukkige winnaar.

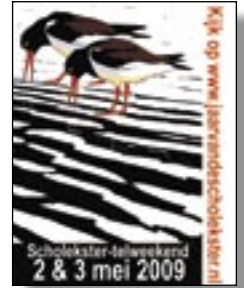
Stuur je nominaties liefst via e-mail uiterlijk 15 september aan Nicole Boeijink, nicole.boeijink@sovon.nl, zij is tevens contactpersoon voor vragen en/of opmerkingen.

Kortom... ken je mensen die zich al jaren als vrijwilliger inzetten voor SOVON en die de titel 'SOVON-vrijwilliger van het jaar' verdienen, aarzel dan niet, meld ze aan en zegt het voort!

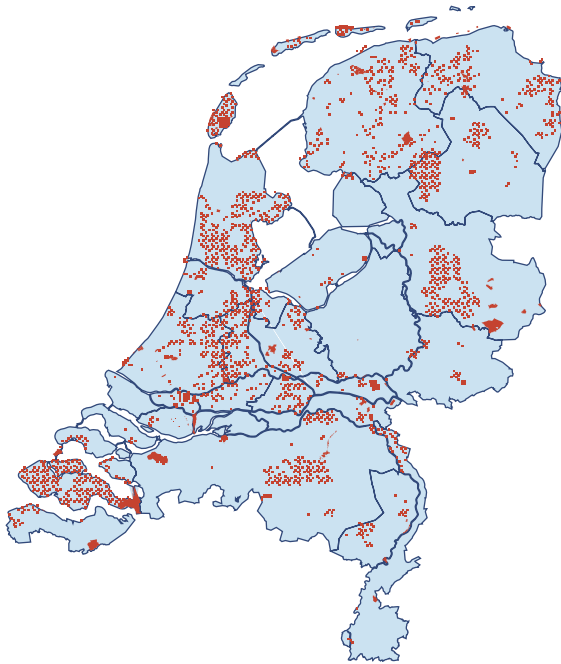
*Nicole Boeijink
Medewerker educatieve communicatie*

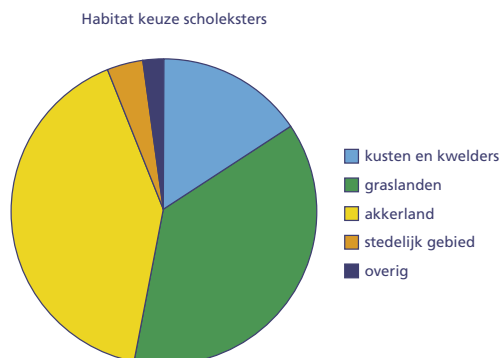
Scholekster-telweekend 2-3 mei 2009

Het Jaar van de Scholekster 2008 heeft zoals bekend een verlenging gekregen. Een van de onderwerpen die in 2009 speciale aandacht krijgen, is het maken van een zo gedetailleerd mogelijke landelijke verspreidingskaart. Daartoe werd een speciaal telweekend in het leven geroepen.

Figuur 1. Overzicht van geclaimde kilometerhokken tijdens het speciale telweekend.

Figuur 2. Habitatkeuze van Scholeksters bij de kilometerhokkentelling op 2-3 mei 2009.

Erste resultaten

In het speciale Scholekster-telweekend van 2-3 mei jl. werden 1768 kilometerhokken op aanwezigheid van Scholeksters geteld. Tenminste, als iedereen die een hok claimde (figuur 1) dit ook onderzocht heeft. Zeker op de zaterdag waren de weergoden ons gunstig gezind, zodat we verwachten dat vrijwel alle geclaimde hokken ook daadwerkelijk geteld zijn. Iedereen die heeft meegedaan willen we hartelijk bedanken.

Rond half mei waren van 435 kilometerhokken de gegevens reeds ingevoerd. Daaronder waren er 147 zonder Scholeksters, oftewel een derde deel. Als je er speciaal op uit trekt om Scholeksters te tellen, is het natuurlijk nogal deprimerend om er geen enkele te vinden. Maar de moeite is ook dan niet voor niets geweest. Integendeel zelfs. Dergelijke nulwaarnemingen zijn juist erg belangrijk voor het project, omdat we alleen daarmee met enige zekerheid kunnen zeggen waar Scholeksters wel en vooral ook niet zitten.

Bij de meeste waarnemingen werd opgegeven dat het om paartjes (42%) of om een individu in een potentieel territorium (24%) ging. Toch waren er ook de nodige waarschijnlijke of zekere nesten (19%) en er werden zelfs al drie ouderparen met jongen gezien.

Veruit de meeste Scholeksters waren te vinden in agrarisch gebied (figuur 2). Grasland en akkerland waren evenredig vertegenwoordigd. Langs kusten en kwelders, het oerbiotoop van de Scholekster, werden er veel minder gezien (16%). In stedelijk gebied werd toch altijd nog 4% geteld. Wanneer de Nederlandse broedpopulatie nog steeds 80.000-130.000 paren zou bedragen, zou dat neerkomen op 3000-4000 broedparen. Spannend om te zien wat nu het eindresultaat wordt.

Naar een Scholeksterkaart

Een belangrijk doel van de kilometerhokkentelling is het maken van een goede dichtheidskaart. Dat vergt natuurlijk wat meer werk dan even een snel grafiekjes maken en dat heeft ook pas zin als alle gegevens binnen zijn. Met interpolatietechnieken kan ook nu reeds een kaart gemaakt kunnen worden, gebruikmakend van gegevens uit BMP-proefvlakken. Zo'n kaart ziet er veelbelovend uit (http://www.sovon.nl/pdf/Scholeksternieuws_2009.pdf), maar is wel gebaseerd op veel aanna-

mes. Om al die haken en ogen te vermijden, is het beter om zo veel mogelijk resultaten van 'echte' tellingen te gebruiken. Het ziet er naar uit dat de tellingen in het speciale weekend in deze leemte gaan voorzien.

Broedsucces – waar gaat het nog goed?

Een goede dichtheidskaart met informatie over welke type gebieden het meest door Scholeksters worden geprefereerd is erg belangrijk om de soort effectief te kunnen beschermen. Om de achteruitgang te kunnen stoppen moeten we echter ook weten, waarom de soort zo dramatisch achteruit-holt. Het lijkt erop dat die achteruitgang vooral het gevolg is van een te lage kuikenproductie. Er komen hier en daar wel jonge Scholeksters groot, maar lang niet genoeg om alle door sterfte ontstane open plekken op te vullen. We zouden een hele stap verder zijn als we zouden weten waar Scholeksters met succes jongen grootbrengen - en waar niet. Meerdere tellers hebben daarom ook na het telweekend van 2-3 mei hun gebieden met Scholeksters nogmaals bezocht en het aantal jongen geteld.

Dakbroeders – losse waarnemingen zeer welkom!

'Hoog en droog', veilig voor predatoren. Maar broeden al die Scholeksters op het dak wel succesvol? De dakbroeders zijn een speciaal geval. Het is een enorme klus om in een stedelijk gebied vast te stellen waar alle Scholeksters precies broeden en hoeveel jongen ze grootbrengen. Daarom is het bijzonder waardevol als mensen informatie hebben over de lotgevallen van Scholeksters die op daken broeden. Om wat voor type dak gaat het en hoeveel jongen zijn er uiteindelijk vliegvlug geworden, of zijn alle jongen vroegtijdig omgekomen? Dat soort gegevens kan worden ingevoerd als 'losse waarneming' op de SOVON-website, <http://www.sovon.nl/default.asp?id=759>.

Drentse Vogels 2007

Niet zo heel recent, maar blijkbaar bij ons tussen wal en schip geraakt is nr 21 van *Drentse Vogels*. Er is wat aan de vormgeving gesleuteld en door z'n 80 pagina's oogt het als een prettig boekje. Maar het gaat natuurlijk om de inhoud en die is als vanouds divers en interessant. Zo zijn er verhalen over de opkomst van Zwarte Mezen in Drenthe, de jeneverbes als broedplaats, de broedvogelbevolking van Exloo in de jaren 1976-2007, Wilde Zwaan voor het 3e opeenvolgende jaar broedvogel, nalegsel Raven succesvol etc. Voor de volledige inhoud zie de provinciale nieuwsbrief van Drenthe, 2008(2), op onze site.

Het boekje is te bestellen door € 6,- over te maken op giro 38700292 t.n.v. Werkgroep Avifauna Drenthe te De Kiel o.v.v. DV21 en vergeet uw naam en adres niet! Overigens zal nummer 22 niet lang op zich laten wachten; hierover meer in ons volgende nummer.

Hoe ik vogels leerde kijken

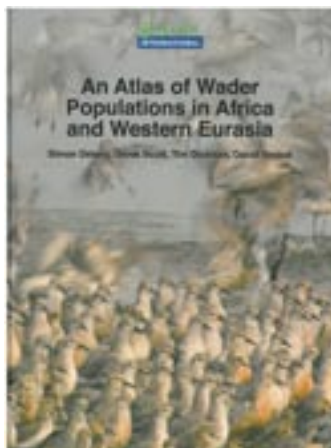
In *Hoe ik vogels leerde kijken* beschrijft Jean-Pierre Geelen op lichtvoetige en aanstekelijke wijze hoe zijn liefde voor vogels groeide en steeds meer aan betekenis won. Een liefde die pas later in zijn leven ontstond, en alleen maar heviger wordt. Dit boek gaat over vogels, vrouwen en vogelaars, de kunst van het kijken en het ontdekken van het leven. Het bevat ook een korte cursus vogels kijken, onder het motto: wie van vogels kan houden, wordt een rijker mens.

Hoe ik vogels leerde kijken

Auteur: Jean-Pierre Geelen. Paperback, 192 p. ISBN: 9789045014395 Prijs: € 19,90.

Waderatlas

Onlangs heeft Wetlands International een fraai boek uitgegeven: *An Atlas of Wader Populations in Africa and Western Eurasia*. Auteurs: Simon Delany, Derek Scott, Tim Dodman en David Stroud. Het boek bevat

Recent verschenen

een compilatie van de huidige kennis van aantallen, verspreiding en trekbewegingen van steltlopers van de Afrika- en West Eurazië-regio. 90 Soorten worden beschreven met elk een full-colour kaart, een beschrijving van trekbewegingen en status van elke populatie, een kleurenfoto en een tabel met key-sites.

Deze atlas gaat € 75,- kosten en telt 524 pagina's. ISBN: 78-90-5882-047-1

Vogels in de kop, deel 2

Na *Vogels in de kop* over de menselijke kijk op vogels deel 1, is nu onder dezelfde titel deel 2 verschenen. Meer dan twintig jaar verzamelde Jan Desmet krantenknipsels met aan vogels gerelateerde artikelen. Voor *Vogels in de kop* schiep hij orde en overzicht in tienduizenden krantenkoppen en kreeg zo toegang tot de avifauna in het hoofd van de mensheid. Nooit eerder werd zoveel nieuws over vogels samengebracht, gecatalogiseerd en in levendige vertellingen van achtergrond voorzien. *Vogels in de kop* verteld hoe vogels mensen vertederen, of hun leven vergallen, en ons blijven verpozen en verbazen. Er komt nog een deel drie.

Vogels in de kop (tweede deel).

Auteur Jan Desmet. Paperback, 464 p. ISBN: 9789045013985 Prijs: € 24,90.

Erfvogels in beeld - 2009

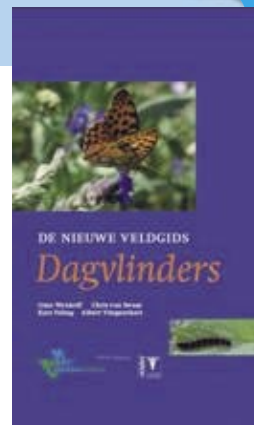
Erven zijn van groot belang voor het behoud van vogelsoorten als steenuil, kerkuil, boerenzwaluw en torenvalk. Bij de natuurvrijwilligers bleek behoefte om iets 'in de hand' mee te kunnen nemen bij hun erfbezoeken voor onderzoeks- en beschermingswerk. Vandaar dat STONE, Werkgroep Roofvogels Nederland, Kerkuilenwerkgroep en Hirundo met Vogelbescherming de handen ineen hebben geslagen en de nieuwsbrief *Erfvogels in beeld* - 2009 hebben gemaakt.

De nieuwsbrief telt 16 pagina's en is in PDF 6.194 kB groot en op de SOVON-site te vinden: www.SOVON.nl/pdf/Erfvogels.pdf.

KNNV-Uitgeverij

Bij de KNNV-Uitgeverij verschenen i.s.m. De Vlinderstichting:

De Nieuwe Veldgids Dagvlinders is een volledig herziene versie van de *Veldgids Dagvlinders*. De herdruk telt ruim 100 pagina's meer en behandelt alle 150 soorten dagvlinders van Noordwest Europa. Uitgebreid met nieuwe informatie en extra foto's is dit zonder twijfel de meest complete vlindergids voor ons land.

Nieuwe Veldgids Dagvlinders

Auteurs: I. Wynhoff, C. van Swaay, K. Veling & A. Vliegthart

328 p., 12,5 x 21 cm, genaaid gebonden, full colour met meer dan 300 foto's. ISBN: 978 90 5011 292 5. Prijs: € 34,95

Ander vliegend spul bij de KNNV-Uitgeverij: deel 8 in de gezaghebbende serie 'Nederlandse Fauna':

De Nederlandse Zweefvliegen. Het boek is een samenwerking tussen Naturalis, KNNV Uitgeverij en European Invertebrate Survey Nederland (EIS). Het bundelt de kennis van een tienjarig landelijk inventarisatieproject. Met prachtige illustraties en veel - vaak nieuwe - informatie is dit boek een standaardwerk voor liefhebbers en specialisten in natuurbeleid en -beheer.

De Nederlandse Zweefvliegen (Diptera: Syrphidae) Auteurs: Menno Reemer, W. Renema, W. van Steenis, Theo Zeegers, A. Barendregt, John T Smit, M. P. van Veen, J. van Steenis, L. J.J.M. van der Leij Uitgever: Naturalis, KNNV Uitgeverij en European Invertebrate Survey Nederland (EIS). 442 p., 23,5 x 30,5 cm, genaaid gebonden, full colour met talloze foto's en aquarellen; met los soortregister. ISBN: 978 90 6391 005 1 Prijs: € 49,95 .

Behorend bij de reeks Europese natuur in Nederland: *Natura 2000-gebieden: Zee en kust (deel 1), Laag Nederland (deel 2) resp. Hoog Nederland (deel 3)*.

Redactie: Joop H.J. Schaminée en John A.M. Janssen (Alterra, Wageningen) Totaal 912 p., full colour met talloze kleurenfoto's en -illustraties. ISBN: 978 90 5011 282 6 (Kust: 283-3; Laag NL: 284-0; Hoog NL: 285-7). Prijs: € 89,90.

Rabenvögel

Een Duits boek van de hand van Wolfgang Epple, een ornitholoog die jarenlang bij de Duitse Vogelbescherming werkte. Het wekt dan ook geen verwondering dat het boek voor het grootste deel over de haat-liefde verhouding met deze vogelgroep gaat. Daarnaast is er een deel gewijd aan de afzonderlijke soorten: Alpenkauw, -kraai, Raaf, Roek, Notenkraker, Vlaamse Gaai, Ekster etc. *Rabenvögel Göttervögel-Galgenvögel* uitgegeven bij G.Braunverlag, Karlsruhe omvat 112 pagina's, 24 x 22,5. ISBN 978-3-7650-8135-4. Prijs € 24,80.

Huiszwaluw doet een stapje vooruit, Oeverzwaluw een stapje achteruit

Tabel 1. Huiszwaluw. Vergelijking tussen 2007 en 2008 gebaseerd op kolonies die in beide jaren geteld werden.

District	Aantal kolonies 2007-08	Aantal nesten 2008	Verskil (in %)
Waddengebied	11	366	10%
Groningen	33	1.497	0%
Fryslân	61	3.286	5%
Drenthe	49	1.358	-4%
Overijssel-west	24	805	7%
Twente	71	2.128	5%
Achterhoek	62	1.777	97%
Grote Rivieren	29	595	20%
Veluwe	75	1.623	1%
Flevoland	12	221	2%
Utrecht	43	1.395	6%
N-Holland-noord	68	1.436	2%
N-Holland-zuid	36	1.106	16%
Z-Holland-noord	39	1.399	18%
Z-Holland-zuid	64	1.911	9%
Zeeland	137	4.073	10%
N-Brabant-oost	58	1.455	7%
N-Brabant-west	69	2.221	15%
Limburg-noord	66	1.518	14%
Limburg-zuid	48	1.444	-6%

Tabel 2. Oeverzwaluw. Vergelijking tussen 2007 en 2008 gebaseerd op kolonies die in beide jaren geteld werden.

District	Aantal kolonies 2007-08	Aantal nesten 2008	Verskil (in %)
Waddengebied	6	447	29%
Groningen	29	940	-16%
Fryslan	18	1.664	-20%
Drenthe	23	2.876	45%
Overijssel-west	10	367	-54%
Twente	10	429	66%
Achterhoek	15	553	21%
Grote Rivieren	31	1.260	-22%
Veluwe	2	47	2250%
Flevoland	27	2.027	-11%
Utrecht	17	479	-22%
N-Holland-noord	3	12	-20%
N-Holland-zuid	19	796	186%
Z-Holland-noord	8	333	-10%
Z-Holland-Zuid	23	1.653	19%
Zeeland	7	376	31%
N-Brabant-west	14	660	-29%
N-Brabant-Oost	19	1.300	38%
Limburg-Noord	10	1.018	5%
Limburg-Zuid	7	997	-23%

In 2008 zijn vele kolonievogelliefhebbers op pad gegaan om Huiszwaluwen te tellen in steden of dorpen en Oeverzwaluwen op bouwlocaties, afgravingen en in rivieroevers. Op deze manier werden ook in 2008 weer vele honderden kolonies geteld door vrijwilligers, een fantastische prestatie. Bedankt opnieuw

Huiszwaluw

In 2007 spraken we, na jaren van positief nieuws, over een lichte achteruitgang van enkele procenten. Gelukkig kreeg dit geen vervolg in 2008. Wanneer we de aantallen van bijna 1100 kolonies (zowel in 2007 als 2008 geteld) vergelijken, gaat het om 29.387 paren in 2007 en 31.127 in 2008, een stijging van bijna 6%. De steekproef was in beide jaren geografisch goed verdeeld, zodat de situatie in de verschillende regio's vergeleken kan worden.

Regionale verschillen

In de meeste provincies bleven de verschillen klein ten opzichte van 2007 (tabel 1). Uitzondering vormt de provincie Gelderland met een vooruitgang van 33%. Regionaal waren de verschillen opvallender. Zo was er binnen Gelderland een groot verschil tussen de Achterhoek (+97%) en de Veluwe (+1%). In Zuid-Holland zien we een verschil tussen het zuidelijke deel, waar de populatie groeide met 9%, en het noordelijke deel, waar de groei twee keer zo groot was. Let ook op Noord-Holland, waar de groei ten noorden van de lijn Egmond aan Zee-Hoorn slechts 2% bedroeg, tegen 18% in het zuidelijke deel. In de provincie Groningen bleef de stand nagenoeg gelijk.

Oeverzwaluw

Hoewel er tegenwoordig veelvuldig wordt gebroed in gronddepots op bouwlocaties, waarvan er voldoende lijken te zijn, mochten we in 2008 niet rekenen op een stap voorwaarts. De krimp was echter niet zo sterk als in 2007 (toen -10%). Een vergelijking van 263 kolonies waarover we uit zowel 2007 (17.488 paren) als 2008 (16.926) gegevens ontvingen, geeft een landelijke achteruitgang van bijna 6% aan. Ongunstige omstandigheden in het overwinteringsgebied (Sahel) of tijdens de trek lijken de meest voor de hand liggende oorzaken hiervoor te zijn. In het recent verschenen broedvogelrapport 2007 wordt uitgegaan van een populatie van ongeveer 22.000 paren. Uitgaand van de hierboven gemelde steekproef zou dat betekenen dat de populatie in 2008 zo'n 20.750 paren telde.

Regionale verschillen

Ook bij de Oeverzwaluw zien we grote regionale verschillen (tabel 2), even afgezien van artefacten veroorzaakt door een te kleine steekproef (Veluwe: slechts twee kolonies). In Drenthe werd, gemiddeld over 23 kolonies, een positief resultaat neergezet van +45%. Dit was echter grotendeels te danken aan een van de best scorende kolonies van Nederland. In Nijensleek, Vledder, schoot het aantal nestgangen van 101 in 2007 naar 607 in 2008. Een andere fysisch-geografische regio die het goed deed zijn de zeekei- en laagveengronden van Noord-Holland-zuid (toename met 186%). Kolonies die in 2008 duidelijk in mineur verkeerden, waren er ook, zoals bij de Penitentiaire Inrichting van Almere-Buiten. Van de honderden paren in 2004-07 kwam slechts een drietal terug. Ook bij Meppel (Tweelo) was het knarsetanden. Het aantal nestgangen liep daar terug van 125 naar 3. Dit alles past echter bij het gedrag van Oeverzwaluwen. De soort is het gewend om van tijdelijk geschikte locaties gebruik te maken. Een zandbult van een aannemer, een gronddepot naast een zandzuigplas en het talud van een pas aangelegd viaduct zijn tegenwoordig typische broedplekken voor Oeverzwaluwen. Zulke kunstmatige kolonieplaatsen zijn te vergelijken met meer natuurlijke pioniersituaties zoals rivieroevers en hebben vrijwel altijd een tijdelijk karakter.

Verstoring van kolonies?

Met enige regelmaat krijgen wij vragen van tellers die zich ongerust maken over verstoring van broedende Huis- of Oeverzwaluwen. Voor allerlei vragen over wat-mag-wel en wat-mag-niet bestaat een website, specifiek over vogels en de wet. Deze site van Vogelbescherming Nederland heet: www.vogelsendewet.nl. Misschien dat het u (en de vogels) kan helpen!

Joost van Bruggen

Het LSB is een onderdeel van het Meetnet Broedvogels dat wordt georganiseerd in het kader van het Netwerk Ecologische Monitoring. Het LSB-project wordt uitgevoerd in samenwerking met het CBS en wordt financieel mogelijk gemaakt door het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit - GAN.

ASN Ideaalsparen met 4 % rente:*
 een vliegende start voor het MUS en voor uzelf

Speciaal voor leden van SOVON Vogelonderzoek en Vogelbescherming die een vliegende start willen maken met hun spaargeld heeft de ASN Bank een mooie aanbieding. En via de duurzame ASN Bank investeert u uw geld in een mens-, milieu- en diervriendelijkere wereld.

- Open vóór 1 september 2009 een rekening ASN Ideaalsparen en:
- u krijgt de hoogste duurzame rente (4 %*) over uw spaargeld;
 - u ontvangt gratis het boek '52 natuurwandelingen', ter waarde van € 15,50;
 - Vogelbescherming en SOVON krijgen € 20 voor het project Meetnet Urbane Soorten (MUS).

ASN Ideaalsparen is heel gemakkelijk. U spaart per automatisch incasso maandelijks minimaal € 50 en maximaal € 500. Om uw spaargeld een vliegende start te geven, kunt u eenmalig tot maximaal € 10.000 extra inleggen (€ 20.000 bij een en/of-rekening).
 U kunt uw spaarsaldo kosteloos opnemen per post, telefonisch of via internet.
 Vraag nu het uitgebreide informatiepakket aan op www.asnbank.nl of open direct een rekening!

Open nu ASN Ideaalsparen via www.asnbank.nl
 Opent u de rekening online?
 Vergeet dan niet bij de vraag hoe uw interesse gewekt is, 'Vogelbescherming' te kiezen. Dan ontvangt u het boek '52 natuurwandelingen' en MUS krijgt € 20!

ASN BANK

VOOR DE WERELD VAN MORGEN

* Rente per 30 mei 2009. Wijzigingen voorbehouden. Op spaartegoeden van onze klanten is het wettelijke depositogarantiestelsel van toepassing. Meer informatie vindt u op www.asnbank.nl.

DUTCH BIRDING

TOONAANGEVEND TIJDSCHRIFT OVER HERKENNING, VOORKOMEN EN TAXONOMIE VAN PALEARCTISCHE VOGELS

het laatste vogelnieuws direct op je mobiel!

Kijk direct op: www.dutchbirdalerts.nl
 Jaarabonnement EUR 36.00 voor DBA-leden

Limosa 82-1

Artikelen en korte bijdragen:

- Broedbiologie van **Holenduiven** aan de hand van een nestkastenstudie in West-Brabant (H. Potters);
- Achtergronden van de populatieafname bij **Kokmeeuwen** (J. van Dijk, E. Stienen, S. Gerritsen & F. Major);
- **Kleine Rietganzen** in Friesland ontdekken nieuwe voedselbron (F. Cottaar);
- Influx **Houtsnip** in de duinen in januari 2009 (H. Verkade);
- Eerste resultaten **zenderonderzoek** aan grote meeuwen (B. Ens e.a.).

En: nieuws uit recent gepubliceerd onderzoek en recensies van de nieuwste boeken

Redactieadres: Romke Kleefstra, SOVON, Posthoornsteeg 1C, 8911 AS Leeuwarden, romke.kleefstra@sovon.nl.

Informatie over abonnementen via SOVON (info@sovon.nl), indien u al lid bent van SOVON of via de Nederlandse Ornithologische Unie, Jacob de Vries, jacobbird@xs4all.nl. Op dit adres is ook informatie beschikbaar over lidmaatschap van de NOU, incl. de beide tijdschriften Limosa en Ardea (zie ook www.nou.nu).

HET KLEINE REISCOLLECTIEF

Polen	24-07	Wandel- en kanoreis Biebrzamoerassen en oerbos van Bialowieza
Albanië	25-07	Wandeltocht Albanese Alpen
Wit-Rusland	14-08	Fietsspecial
Kirgizië	26-08	Wandeltocht van Son Kul naar Issyk Kul

U kunt bij ons in

vogelen wandelen fietsen kanovaren paardrijden	Albanië Armenië Bosnië Bulgarije Engeland	Hongarije Kirgizië Noorwegen Polen Roemenië	Slovenië Slowakije Tsjechië Turkije Wit-Rusland
--	---	---	---

groepsreizen • individuele reizen • natuurspecials • maatwerk
www.hetkleinereiscollectief.nl

De ultieme visuele beleving

Afstanden worden kleiner

Om dicht bij de natuur te komen, moet u een deel ervan worden. Een Diascope verlegt optische grenzen en brengt u in een prachtige natuurbeleving vol kleurenpracht en details. De hoogwaardige kwaliteit objectieven met FL glas zorgen voor een briljante beeldscherpte, helderheid en contrast. Ontdek eveneens de pracht van de natuur met de lichtgewicht Conquest 8 en 10x30 verrekijkers en steun SOVON. Nu in een speciaal SOVON kadopakket met 10% korting verkrijgbaar bij Vogelbescherming Nederland.

We make it visible.

Importeur TECHNOLYT BV
 Industrieweg 35 1521 NE Wormerveer Holland
 T: 0031 75 6474547 F: 0031 756213663
 info@technolyt.nl www.zeissverrekijkers.nl

VIER MET ONS MEE

JUBILEUMAANBIEDING: TOP VERREKIJKERS TOT EURO 340 GOEDKOPER

Precies 60 jaar geleden bracht SWAROVSKI OPTIK haar eerste verrekijker op de markt. Toen al streefde ons bedrijf naar de allerhoogste kwaliteit en precisie. Vandaag biedt SWAROVSKI OPTIK verrekijkers aan die tot de absolute topklasse behoren. De briljante optiek in perfecte ergonomie en slank design, de unieke functionaliteit en robuustheid voor vele, vele jaren intensief gebruik zijn enkele van hun sterke troeven. En het beste komt nog: tot 31 augustus hebben wij bij de deelnemende verdelers een uniek aanbod. Bij aankoop van een EL42, SLC 42 of SLC 56 verrekijker profiteert u van onze jubileumprijzen en spaart u tot EURO 340 uit.

SLC 56 JUBILEUMMODEL

EL 42 JUBILEUMMODEL

SLC 42 JUBILEUMMODEL

SEE THE UNSEEN

WWW.SWAROVSKIOPTIK.COM

SWAROVSKI OPTIK BENELUX

Verwelkomingsstraat 17, B-1070 Brussel

Tel. 0800/022 19 63, Fax 0800/022 13 93 (Nederlandse nummers)

info@swarovskioptik.be

SWAROVSKI
OPTIK

In memoriam Rob Goldbach

Afgelopen januari namen we afscheid van bestuurslid Rob Goldbach. Dat ging geheel in zijn stijl, bescheiden, casual. Hij had al verteld dat hij eigenlijk helemaal niet wilde stoppen, maar statutaire termijnen zijn nu eenmaal bindend. Hij zou het bestuurswerk nog gaan missen, zei hij, want hij ging na een vergadering altijd met een blijer gevoel naar huis dan hij gekomen was. En dat was geheel wederzijds, want Rob was een innemende persoonlijkheid met een mix van deskundigheid, enthousiasme en vriendelijkheid.

Op maandagavond 6 april hadden we weer een bestuursvergadering. Een afwisseling van lichte en zware kost, zoals gebruikelijk. Op zeker moment herinnerden we ons de relativerende insteek die Rob zou kiezen, als hij bij ons zou zijn geweest. De volgende dag kwam het ontstellende bericht dat Rob door een noodlottig ongeval met een wilde olifant in India om het leven was gekomen. Een van die momenten waarop je wereld even stil lijkt te staan.

Rob was al bijna een halve eeuw vogelaar in hart en nieren. Opgroeiend in de Zuid-Limburgse Mijnstreek deed hij met zijn vogelvrienden vele regionaal belangwekkende ontdekkingen. De connectie met het Limburgse bleef zijn hele leven bestaan, ook toen hij verhuisde naar elders en gaandeweg transformeerde van een woest bebaarde langharige student in een aimabele professor in de virologie te Wageningen.

Maar hij was ook een geboren reiziger. Prachtig kon hij verhalen over zijn verre vogelreizen en velen maakten gebruik van zijn verslagen om een eigen reis te plannen. Op reis was hij bloedfanatiek, en dat leverde een lange lijst van waargenomen vogelsoorten op. Maar hij bleef wel oog houden voor het landschap, de bedreigingen en wat daaraan gedaan zou kunnen worden. Dat hij tijdens zo'n reis kwam te overlijden, zou je sterven in het harnas kunnen noemen. Dat neemt niet weg dat zo iets nooit zal wennen, en een grote leegte achterlaat.

We wensen Evelien, zijn vrouw, zijn zoons Sander en Otto, familie en vrienden veel sterkte bij het verwerken van dit enorme verlies.

Frank Saris

Mannetje Blauwe Kiekendief, als nestjong op Texel gekleur-ringd in 2005 (wit B3) en in 2008 op hetzelfde eiland als broedvogel aangetroffen.
Foto: Alfred Schulte

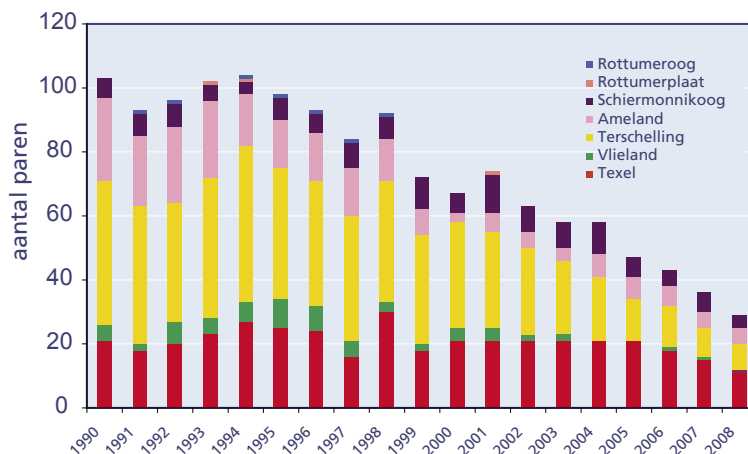

Blauwe Kiekendieven opnieuw schaarser

Denk je aan broedende Blauwe Kiekendieven dan denk je aan de Waddeneilanden. Maar dit zo solide lijkende bastion van zo'n 100 broedparen begon tien jaar geleden te wankelen. Recent is de soort zelfs in een regelrechte vrije val terecht gekomen. In 2008 bleek het aantal broedparen in een jaar tijd met liefst 19% te zijn afgenomen. Met 29 paar is de stand inmiddels exact gehalveerd ten opzichte van vijf jaar eerder.

SOVON probeert sinds 2004 met gericht onderzoek in het broedseizoen de oorzaken van deze achteruitgang te ontrafelen. Daaruit blijkt dat de conditie van de jongen regelmatig onder de maat is en dat voorheen belangrijke prooien als konijn en Fazant sterk zijn afgenomen. Maar vermoedelijk spelen factoren buiten het broedseizoen eveneens een belangrijke rol. We denken dat de overleving is afgenomen en dat jonge vogels zich elders vestigen. Jaarrond zijn de omstandigheden in Nederland voor muizenetende roofvogels er niet beter op geworden, en dat komt gevoelig aan bij een soort die grotendeels in eigen land overwintert. Resultaten van het in 2005 gestarte kleuringproject lijken deze gedachtegang te ondersteunen. Op sommige eilanden keren niet of nauwelijks jonge vogels terug. Een laatste strohalm lijkt de naburige populatie op de Duitse Waddeneilanden te zijn, met 30-50 paar al jaren op een redelijk stabiel niveau. Inmiddels is ook daar onderzoek opgestart en afgelopen jaar werd het eerste bewijs geleverd van uitwisseling. Een broedend vrouwtje op Baltrum bleek drie jaar eerder op Schiermonnikoog geboren. Mogelijk kunnen in de toekomst de in Duitsland geboren vogels, die in de afgelopen jaren ook gekleur-ringd werden, onze populatie van vers bloed voorzien, in het ergste geval zelfs als onze eigen kiekendieven al van het toneel zijn verdwenen.

Olaf Klaassen, Peter de Boer, Lieuwe Dijkse & Loes van den Bremer

Figuur 1. Aantal territoria van Blauwe Kiekendief op de Waddeneilanden in de periode 1990-2008